

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI GMINY
KUŹNIA RACIBORSKA
NA LATA 2026-2029**

Kuźnia Raciborska

KUŹNIA RACIBORSKA, 2025 r.

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Kuźnia Raciborska).....	18
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	24
5.2.1. Charakterystyka gminy Kuźnia Raciborska	24
5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy w podziale na miejscowości.....	26
5.2.3. Krajobraz kulturowy.....	29
5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego.....	44
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Kuźnia Raciborska wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	46
5.2.5. Zabytki ruchome.....	47
5.2.6. Zabytki archeologiczne.....	50
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.....	52

6.	<i>Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....</i>	53
7.	<i>Założenia programowe</i>	55
7.1.	<i>Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029.....</i>	56
8.	<i>Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	64
9.	<i>Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	64
10.	<i>Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami</i>	65
11.	<i>Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków</i>	71
	<i>Aneks nr 1 – Wykaz zabytków nieruchomych</i>	71
	<i>Aneks nr 2 – Wykaz stanowisk archeologicznych</i>	75
	<i>Spis tabel</i>	79
	<i>Spis rysunków</i>	79
	<i>Spis fotografii</i>	79

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.). Zapis w ustawie określa, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Do najważniejszych aktów prawnych regulujących sposób ochrony i zarządzania zabytkami w Polsce należą:
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483, z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc.

Ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,

- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Rysunek 1. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,*
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,*
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,*
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach księzek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,*
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro*

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Rysunek 2. Logo pomnika historii.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. ust. 5).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. ust. 4),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),

- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz planów ogólnych albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19),
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: *„od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku”*. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy samorządy wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. (Art. 81 ust.1).

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy wprowadzone zostały administracyjne kary pieniężne:

Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości*

- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

W gminie Kuźnia Raciborska żaden z zabytków nieruchomych, wpisany do rejestru zabytków, nie został uznany za Pomnik Historii w drodze rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (lista Pomników Historii jest udostępniona na stronie BIP Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Kulturowego, w zakładce dziedzictwo kulturowe – ochrona dziedzictwa – Pomniki Historii).

W gminie Kuźnia Raciborska żaden z zabytków nie znalazł się na liście Światowego Dziedzictwa. Podstawą wszelkich działań związanych ze Światowym Dziedzictwem jest Konwencja UNESCO dotycząca Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2025 poz. 1153 z późn. zm.)

Zgodnie z ustawą wykonywanie zadań w zakresie kultury oraz ochrony zabytków stanowi ustawowy obowiązek gminy. W myśl art. 7 ust. 1 pkt 9 tej ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym sprawy z zakresu kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, a także ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Przepis ten stanowi podstawę prawną do podejmowania przez gminę działań związanych z opracowaniem i realizacją Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, jako elementu realizacji jej zadań własnych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania planu ogólnego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2025 poz. 418 z późn. zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz w odniesieniu do obiektów w gminnej ewidencji zabytków.

W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9). Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na

budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2024 poz. 1478 ze zm.)

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1, park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1145)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania (sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości, podziały nieruchomości) wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2024 r. poz. 87)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenas nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2024 poz. 1491 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2022 r., poz. 385)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r., poz. 164)

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r., Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1470).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 r., poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 (Uchwała Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2023 r.)

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;

- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
 - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
 - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
 - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
 - Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,

- Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025

W Programie sformułowano następujący cel nadrzędny Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025:

HARMONIJNE ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM ORAZ OPTYMALNE ZACHOWANIE AUTENTYCZNEGO MATERIALNEGO I NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA WSPOMAGA BUDOWĘ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO ORAZ ROZWOJU GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA I PROMOCJI REGIONU W KRAJU I NA ŚWIECIE.

Aby ten cel został zrealizowany, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i kompetencją społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – Zrównoważone zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) i włączenie go w zarządzanie procesami gospodarczymi,

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

- Cel operacyjny I.1 – Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa
 - Cel operacyjny I.2 – Budowa kompleksowej strategii i wywiedzionego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa
 - Cel operacyjny I.3 – Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego
-
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnego klimatu dla instytucji i włączenia społecznego w opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu.

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

- Cel operacyjny II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami na wszystkich poziomach edukacji
- Cel operacyjny II.2 – Włączenie społeczności lokalnych w procesy opieki nad dziedzictwem kulturowym od poziomu strategii do wspólnych, systemowych działań

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Kuźnia Raciborska)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategia Rozwoju Gminy Kuźnia Raciborska do 2030 roku

Strategiczny Cel Rozwojowy jest celem nadrzędnym i odpowiada on podstawowym potrzebom, których zaadresowanie przełoży się na zwiększenie standardu życia mieszkańców. Strategiczny Cel Rozwojowy Gminy Kuźnia Raciborska do roku 2030 brzmi:

Zrównoważony rozwój Gminy Kuźnia Raciborska, obejmujący inwestycje w obszarze ekonomicznym, turystycznym, społecznym i infrastrukturalnym, gwarantujący stabilizację w wymagających warunkach gospodarczych

Kluczowe rekomendacje wynikające z diagnozy gospodarczej ujęte w Strategii:

- duży potencjał do rozwoju usług w gminie upatruje się w turystyce, opierającej się na uwarunkowaniach przyrodniczych oraz dziedzictwie kulturowym i historii.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kuźnia Raciborska

Aktualne Studium zatwierdzone jest uchwałą nr XLII/327/2021 Rady Miejskiej w Kuźni Raciborskiej z dnia 25 listopada 2021 r.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Strefa „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej:

1. Układ osadniczy Rud z założeniem klasztorno-parkowym:
 - ◆ elementy tworzące historyczne założenie: zespół klasztorno-pałacowo-parkowy oraz zabudowę bezpośrednio przylegającą do zespołu wzdłuż ulic: Gliwickiej, Rogera, Raciborskiej, Kozielskiej oraz Aleja Husarii Polskiej

2. Linia kolejki wąskotorowej (1897-1901r.) na przebiegu w granicach gminy Kuźnia Raciborska (wpisana do rejestru zabytków)
- ◆ obowiązują rygory ustanowionych, odrębnych przepisów
 - ◆ działania niezbędne dla ochrony historycznej wartości:
 - bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich,
 - utrzymanie historycznego kształtu obszaru jego rozplanowania i charakteru funkcjonalnego oraz maksymalne utrzymanie zabytkowej substancji, utrzymanie historycznego charakteru zabudowy,
 - zachowanie, odtworzenie i pielęgnacja parku krajobrazowego – uczytelnienie kompozycji wewnątrz parkowych, polan i osi widokowych (główne osie widokowe: na wschód od zabudowań pałacowych przez polanę widokową i staw szwajcarski, przez łąkę na południowy zachód od zabudowań pałacowych)
 - realizację nowej zabudowy w obrębie zwartych struktur osadniczych, przeciwdziałanie rozproszaniu zabudowy
 - odtworzenie bądź uczytelnienie miejsc szczególnych w parku przypałacowym takich jak: pomnik żołnierzy poległych w 1813 r., wyspa zapachów na stawie szwajcarskim, budynek dawnej szkółki muzycznej, młyn, itp.
 - eliminacja ruchu ciężkiego z alei parkowej tj. drogi prowadzącej z Rud do Brantolki
 - ochrona, konserwacja, uzupełnienie alei i szpalerów wychodzących poza założenie, łączące park z otaczającym krajobrazem, zakaz podziału historycznych alei i szpalerów na działki budowlane)
 - utrzymanie podstawowych elementów rozplanowania i kompozycji przestrzennej w otulinie zespołu klasztorno-pałacowo-parkowego poprzez:
 1. konieczność porządkowania przestrzeni – w szczególności wewnątrz reprezentacyjnych
 2. wysoki poziom estetyczny, funkcjonalny i ekologiczny nowo realizowanej architektury
 3. zachowanie i modernizowanie bez zmiany formy zewnętrznej obiektów o wartościach konserwatorskich
 4. zakaz realizacji obiektów naruszających krajobrazową kompozycję obszaru
 5. likwidację funkcji konfliktowych
 6. konieczność dopasowania nowych obiektów do istniejącego charakteru zabudowy
 7. właściwą pielęgnację zieleni, tak by nie przesłaniała widoków na wieżę kościoła pocysterskiego.
 - konieczność wykonania wyprzedzających badań archeologicznych dla wszelkich działań inwestycyjnych w tej strefie w obszarach stanowisk archeologicznych opisanych w studium i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Strefa „B” – pośredniej ochrony konserwatorskiej:

1. Rudy – otulina strefy „A” na terenie wsi Rudy i przysiółków: Kolonia Renerowska, Brantolka, Biały Dwór, Przerycie, Paproć, Podbiała, oraz zespołów „Buk” i „Pod Dębem”
2. Ruda Kozielska – teren wsi

3. Jankowice – teren wsi
 4. Kuźnia Raciborska – centralna, najstarsza część miasta
 5. Cmentarze wraz z układami zieleni:
 - 1) Kuźnia Raciborska ul. Topolowa
 - 2) Rudy ul. Rogera
 - 3) Turze ul. Kościelna– konieczność opiniowania działań dotyczących układów zieleni.
 - 5a. Historyczne miejsce pochówku mieszkańców Jankowic, zmarłych w czasie zarazy mającej miejsce w 1847 roku.
 6. Architektura przemysłowa:
 - 1) najstarsze obiekty zakładów Rafamet
 - 2) dawna kuźnia miedzi w Rudzie Kozielskiej
 - 3) dawny młyn wodny w Rudzie Kozielskiej
 - 4) zabudowa i urządzenia wodne w Paproci
- ad. 1,2,3 /Rudy z przysiółkami, Ruda Kozielska, Jankowice /.
- ◆ elementy tworzące historyczne rozplanowanie:
 - konieczność opiniowania działań dotyczących układów zieleni
 - układ komunikacyjny, drogi polne
 - układ wodny
 - tereny osadnicze
 - układ zieleni komponowanej, aleje, szpalery, grupy starodrzewu, solitery
 - rozłogi pól, brzeg lasu
 - krzyże, kapliczki przydrożne
 - nazwy miejscowe
 - ◆ działania niezbędne dla ochrony historycznych wartości:
 - konieczność porządkowania przestrzeni stanowiącej otulinę strefy „A”
 - utrzymanie, odtwarzanie w/w historycznych elementów rozplanowania
 - zachowanie bez zmian formy zewnętrznej, zabytkowej substancji
 - realizację nowej zabudowy w lukach budowlanych,
 - humanizację obiektów dysharmonizujących z historycznym charakterem zabudowy np. budynku przedszkola w Rudach, budynków wielorodzinnych w Brantolce, pawilonu handlowego w centrum Rud,
 - właściwą pielęgnację zieleni, tak by nie przysłaniała widoków na wieżę kościoła pocysterskiego,
 - konieczność wykonania wyprzedzających badań archeologicznych dla wszelkich działań inwestycyjnych w tej strefie,

ad. 4 /Kuźnia Raciborska/.

- ◆ elementy tworzące historyczne centrum miasta Kuźnia Raciborska:
 - historyczne rozplanowanie, układ dróg, placów, zabudowy,
 - zespół kościoła św. Marii Magdaleny z plebanią i cmentarzem,
 - zabytkowa (w tym XIX-wieczna) zabudowa,
- ◆ działania niezbędne dla ochrony historycznych wartości:
 - konieczność porządkowania przestrzeni reprezentacyjnej w mieście,
 - utrzymanie, odtworzenie historycznych elementów rozplanowania,
 - zachowanie, bez zmian formy zewnętrznej, zabytkowych substancji,
 - dopasowanie nowych obiektów do istniejącego charakteru zabudowy,
 - właściwa pielęgnację zieleni, by nie przesłaniała głównej dominanty miasta (wieży kościoła) z głównych kierunków dojazdu do miasta.

Strefa „E” – ochrony ekspozycji krajobrazu z punktów widokowych, lizjer widokowych i półlizjer widokowych.

- ◆ elementy tworzące historyczne widoki:
 - otwarte przestrzenie dające możliwość kontemplacji dalekich widoków, dolin rzecznych, osad ludzkich, lasów,
- ◆ działania niezbędne dla ochrony ekspozycji:
 - zakaz przesłaniania dalekich widoków i atrakcyjnych panoram,
 - realizacja platform widokowych i ustawienie tablic informacyjnych w najciekawszych punktach widokowych.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków (wytyczne dla ich określania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) określone w Studium:

1) utrzymanie zasięgu strefy ochrony konserwatorskiej „A” obejmującej układ osadniczy Rud wraz z zespołem pałacowo – klasztornym (wpisanym do rejestru zabytków województwa śląskiego) oraz linię kolejki wąskotorowej, ustalonej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, z dopuszczeniem (w kolejnych edycjach planu), modyfikacji jej zasięgu obszarowego i korekty ustaleń obowiązujących w miejscowym planie, wynikających w szczególności z przyjętego przez Radę Miejską w Kuźni Raciborskiej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz wniosków Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

2) utrzymanie zasięgów stref ochrony konserwatorskiej „B” obejmujących układy osadnicze odpowiednio wsi: Rudy (z wyłączeniem terenów objętych strefą A ochrony konserwatorskiej), Ruda Kozielska, Jankowice, oraz układ osadniczy miasta Kuźnia Raciborska, z dopuszczeniem (w kolejnych edycjach planu) modyfikacji ich zasięgów obszarowych i korekty ustaleń obowiązujących w miejscowych planach, wynikających, w szczególności z przyjętego przez Radę Miejską w Kuźni Raciborskiej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz wniosków Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a także zastanych uwarunkowań;

3) dla stref, o których mowa w pkt 1 i pkt 2, w sporządzanych miejscowych planach, w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, winny zostać określone warunki i zasady kształtowania zabudowy odpowiednio w zależności od potrzeb, w szczególności w zakresie:

- a) elementów historycznego układu urbanistycznego,
- b) linii zabudowy (obowiązujących, nieprzekraczalnych),
- c) elementów kompozycji (w szczególności dominant, ekspozycji zabytku, kształtowania zieleni),
- d) obiektów i elementów dysharmonijnych;
- 4) wyznaczanie, w sytuacjach to uzasadniających w miejscowych planach stref ekspozycji zabytku, stref ekspozycji krajobrazu, dla których winny zostać określone w zależności od potrzeb, w szczególności: ograniczenia gabarytów nowej zabudowy lub zakaz zabudowy, zasady kształtowania zieleni;
- 5) dla zabytków (stanowisk) archeologicznych o określonej lokalizacji, nie wpisanych do rejestru winny być, w miejscowym planie, ustalone strefy „OW” ochrony archeologicznej;
- 6) dla obiektów ujętych w GEZ w zależności od potrzeb w zakresie:
 - a) gabarytów,
 - b) wyglądu elewacji, w tym wielkości i podziałów otworów okiennych,
 - c) detali architektonicznych, elementów wykończenia,
 - d) kolorystyki, pokrycia dachów,
 - e) innych cech obiektów;

Zgodnie ze zmianami w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które weszły w życie 24 września 2023 r., studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kuźnia Raciborska obowiązuje 30 czerwca 2026 r. Zastąpi go plan ogólny.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (mpzp)

Jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego oraz ustalania warunków zabudowy i zagospodarowania terenu w gminie. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w mpzp powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

W Gminie Kuźnia Raciborska obowiązuje 27 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które swą powierzchnią obejmują 3 136,07 ha – stopień pokrycia Gminy Kuźnia Raciborska – 24,74%.

Gmina Kuźnia Raciborska w małym stopniu pokryta jest obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, uchwalonymi przez Radę Miejską w Kuźni Raciborskiej:

Gmina Kuźnia Raciborska w małym stopniu pokryta jest obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, uchwalonymi przez Radę Miejską w Kuźni Raciborskiej:

- Uchwała nr XV_103_2025 - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący obszar położony w sołectwach Ruda i Turze
- Uchwała nr IX/77/2025 z dnia 6 lutego 2025r. – Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kuźnia Raciborska
- Uchwała nr LXVII/517/2023 z dnia 26 października 2023r. – Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar położony w sołectwach Ruda i Budziska

- Uchwała nr LXIII/491/2023 z dnia 22 czerwca 2022r. – Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kuźnia Raciborska Etap I
- Uchwała nr XLII/326/2021 z dnia 25 listopada 2021r. – Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w sołectwach Jankowice i Rudy
- Uchwała nr X/95/2019 z dnia 2 września 2019 r. ws. mpzp dla obszaru położonego w gm. Kuźnia Raciborska, przy ul. Topolowej – Etap I
- Uchwała nr XLIV/380/2018 z dnia 24 maja 2018 r. ws. mpzp obejmującego obszary położone w sołectwach Turze i Siedliska
- Uchwała nr XLI/358/2018 z dnia 19 marca 2018 r. ws. zmiany mpzp sołectw Rudy i Ruda Kozielska – Etap I
- Uchwała nr XXXVI/325/2017 z dnia 7 grudnia 2017 r. ws. mpzp. sołectw Rudy i Ruda Kozielska – Etap II
- Uchwała nr XXX/279/2017 z dnia 11 maja 2017 r. ws. mpzp. sołectw Rudy i Ruda Kozielska - Etap I
- Uchwała nr XXIX/272/2017 z dnia 20 kwietnia 2017 r. ws. mpzp. dla części miasta Kuźnia Raciborska – Etap III
- Uchwała nr XXVII/238/2017 z dnia 30 stycznia 2017 r. ws. mpzp dla części miasta Kuźnia Raciborska – Etap II
- Uchwała nr XXIV/210/2016 z dnia 24 listopada 2016 r. ws. mpzp dla obszaru położonego w sołectwie Jankowice
- Uchwała nr XXIV/211/2016 z dnia 24 listopada 2016 r. ws. mpzp dla części miasta Kuźnia Raciborska
- Uchwała nr XVIII/172/2016 z dnia 28 kwietnia 2016 r. ws. mpzp dla terenu objętego przebiegiem napowietrznej linii elektroenergetycznej WN 110 kV relacji GPZ Kędzierzyn – GPZ Kuźnia Raciborska,
- Uchwała nr XIII/118/2015 z dnia 26 listopada 2015 r. ws. mpzp
- Uchwała nr XLV/425/2014 z dnia 13 listopada 2014 r. ws. zmiany mpzp terenu położonego w gminie Kuźnia Raciborska przy ul. Klasztornej
- Uchwała nr XLV/426/2014 z dnia 13 listopada 2014 r. ws. zmiany mpzp terenu położonego w gminie Kuźnia Raciborska przy ul. Kozielskiej
- Uchwała nr XXXVI/360/2013 z dnia 30 grudnia 2013 r. ws. zmiany mpzp
- Uchwała nr XXX/320/2013 z dnia 27 czerwca 2013 r. ws. mpzp
- Uchwała nr XVIII/215/2012 z dnia 31 maja 2012 r. ws. mpzp
- Uchwała nr XIII/143/2011 z dnia 29 grudnia 2011 r. ws. mpzp obejmującego teren działki nr 677 w miejscowości Rudy
- Uchwała nr X/111/2011 z dnia 29 września 2011 r. ws. zmiany mpzp sołectw Rudy i Ruda Kozielska w gminie Kuźnia Raciborska
- Uchwała nr VIII/82/2011 z dnia 22 czerwca 2011 r. ws. mpzp obszarów położonych w Kuźni Raciborskiej: obszaru w rejonie ul. Powstańców, ulic Topolowa, Raciborska, Działkowców, Klonowa,

Brzozowa i linii kolejowej oraz obszaru stanowiącego przedłużenie ul. Klasztornej do skrzyżowania z ul. Rudzką

- Uchwała nr IV/26/2011 z dnia 20 stycznia 2011 r. ws. mpzp sołectwa Jankowice
- Uchwała nr XXVIII/265/2008 z dnia 28 sierpnia 2008 r. ws. mpzp terenu suchego zbiornika przeciwpowodziowego
- Uchwała nr XIX/175/2007 z dnia 13 grudnia 2007 r. ws. mpzp terenu dla ujęcia wody
- Uchwała nr XLI/365/2006 z dnia 25 maja 2006r. – Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący przedłużenie ulicy Świerczewskiego do drogi wojewódzkiej DW 922 relacji Racibórz – Kędzierzyn Koźle w mieście Kuźnia Raciborska
- Uchwała nr XLI/353/2006 z dnia 20 kwietnia 2006r. - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący tereny centralne miasta Kuźnia Raciborska
- Uchwała nr XXXVII/322/2005 z dnia 22 grudnia 2005r. - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta obejmujący tereny mieszkalnictwa wielorodzinnego Kuźnia Raciborska
- Uchwała nr III/28/2003 z dnia 28 stycznia 2003 - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kuźnia Raciborska dla drogi dojazdowej do obiektów zaplecza technicznego eksploatacji kruszyw
- Uchwała nr XLV/329/2002 z dnia 17 maja 2002r. - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kuźnia Raciborska dla obiektów zaplecza technicznego i urządzeń towarzyszących eksploatacji kruszyw oraz urządzeń infrastruktury technicznej
- Uchwała nr XXXV/245/2001 z dnia 2 lipca 2001r. – Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kuźnia Raciborska

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy Kuźnia Raciborska

Gmina Kuźnia Raciborska znajduje się w województwie śląskim, w powiecie raciborskim, w górnym biegu rzeki Odry i dolnym biegu rzeki Rudy. Powierzchnia gminy wynosi ok. 127 km², co stanowi 23,3% powierzchni powiatu raciborskiego oraz 1,0% powierzchni województwa śląskiego. W jej skład wchodzi sołectwa: Budziska, Jankowice, Ruda, Ruda Kozielska, Rudy, Siedliska i Turze wraz z przysiółkami Biały Dwór, Brantolka, Kolonia Renerowska, Paproć, Podbiała, Przerycie, Szybki. Od wschodu gmina graniczy z gminami Pilchowice i Sośnicowice, od południa z miastem Rybnik i gminą Nędza, a od zachodu z gminą Rudnik. Poza granicami powiatu od północnego-zachodu graniczy z gminami Bierawa i Cisek (województwo opolskie).

Granice administracyjne gminy zostały przedstawione na poniższym rysunku.

Rysunek 3. Podział terytorialny gminy Kuźnia Raciborska

Szlaki turystyczne

Przez teren gminy przebiega kilka szlaków turystycznych, będących jednocześnie szlakami rowerowymi:

- Szlak Husarii Polskiej – jest to czerwony szlak upamiętniający przemarsz wojsk króla Jana III Sobieskiego w 1683 r. na odsiecz Wiednia. Biegnie przez miejscowości Będzin, Bytom, Tarnowskie Góry, Gliwice, Rudy, rezerwat Łęczczok, Racibórz, Pietrowice Wielkie i Krzanowice.
- Szlak Polskich Szkół Mniejszościowych – łączy on miejscowości, w których w latach międzywojennych działały polskie szkoły mniejszościowe.
- Szlak okrężny wokół Gliwic – biegnie on przez najciekawsze miejscowości otaczające Gliwice.
- Szlak Rowerowy „Lasy Rudzkie”.

Zasoby przyrodnicze i obszary chronione

Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody prowadzonym przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, na terenie Gminy Kuźnia Raciborska znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

1) Park krajobrazowy (1):

- Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich

2) Pomniki przyrody (14).

5) Użytek ekologiczny (1).

Dąb szypułkowy „Cysters”

Grab zwyczajny, leśnictwo Krasiejów ¹

5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy w podziale na miejscowości

Kuźnia Raciborska

Pierwsza wzmianka o Kuźni Raciborskiej pochodzi z 1641 r., kiedy zarządca dominium raciborskiego Octavian Seger von Segenberg założył na karczowisku leśnym „Potępa” osiedle hutnicze *Segenberg*. Wybudował wówczas kuźnicę z dymarkami do wypalania rudy, tartak i warsztat wyrobu gontów. Rok później powstała druga kuźnica o nazwie *Nasłępiów*. W 1646 r. właściciel dominium hr. Jerzy Oppersdorf wybudował dla miejscowych smolarzy i hutników kaplicę pw. św. Marii Magdaleny. W okolicy powstawały kolejne osady kuźnicze, hutnicze i smolarskie. W 1747 r. wieś liczyła 274 mieszkańców, działał w niej folwark. W 1747 r. powstała istniejąca do dziś figura św. Jana Nepomucena. W 1791 r. zakłady hutnicze zostały przejęte przez rząd pruski, w tym okresie powstała gwoździarnia oraz zainstalowano młot parowy. W 1803 r. w Kuźni powstała pierwsza szkoła. W 1830 r. mieszkało w niej 765 osób.

W 1813 r. na południe od osady, powstaje Nowa Kuźnia z fryszerkami i gwoździarnią „Nadzieja”. W 1846 r. uruchomiono linię kolejową Kędzierzyn-Racibórz, co wpłynęło pozytywnie na dalszy rozwój hutnictwa i przemysłu metalowego. Od 1883 r. powstała nowa szkoła, w 1893 r. uruchomiono nowoczesną odlewnię żelaza. W 1907 r. huta „Nadzieja” została przejęta przez raciborską firmę W. Hegenscheidt i rozpoczęła produkcję form i odlewów żeliwnych. W czasie II wojny światowej została rozbudowana i produkowała m.in. części silnikowe dla lotnictwa.

Armia Czerwona zdobyła Kuźnię Raciborską 29 stycznia 1945 r. Administracja polska utworzyła gminę obejmującą miejscowości Kuźnia Raciborska, Turze, Budziska, Siedliska, Ruda, Ciechowice, Solarnia. W 1946

¹ Fot z http://mlodziej.erys.pl/lesnoteka/najgrubsze_drzewa/grab

r. wznowiono produkcję w dawnych zakładach Hegenscheidta, które przejęły nazwę Fabryka Wyrobów Metalowych „Rafo” i wpłynęły na przekształcenie Kuźni Raciborskiej w ważny ośrodek przemysłowy.

W 1967 r. Kuźnia Raciborska otrzymała prawa miejskie, liczyła wówczas 4568 mieszkańców. W 1973 r. utworzono gminę Kuźnia Raciborska, w której skład oprócz miasta weszły sołectwa Turze, Siedliska, Budziska i Ruda. W 1977 r. do gminy Kuźnia Raciborska włączono gminę Rudy, obejmującą wsie Rudy z przysiółkami, Rudę Kozielską i Jankowice. Po reformie.

Budziska

Wieś została założona w 1. poł. XVII w. Jej powstanie związane było z koniecznością dostarczania dużej ilości węgla drzewnego do hut działających w Kuźni Raciborskiej. Mieszkańcami osady byli drwale i smolarze mieszkający w prymitywnych domostwach zwanych „budkami”, od których pochodzi nazwa „Budziska”. W okresie międzywojennym przeważająca ilość mieszkańców wsi była narodowości polskiej, większość z nich głosowała w plebiscycie za przynależnością Śląska do Polski. We wsi czynne było polskie przedszkole, biblioteka, świetlica oraz polska szkoła mniejszościowa.

Jankowice

Wieś założona przez cystersów w 1260 r. lub, według innej teorii, po najeździe mongolskim w latach 1240-41, kiedy na Śląsku powstawało wiele nowych osad zasiedlanych osadnikami z Czech i Niemiec. Zamieszkiwana była przez pracowników leśnych. W sierpniu 1683 r. przez Jankowice przechodził wraz ze swoją armią król Jan III Sobieski w drodze na Wiedeń. Na pamiątkę tego wydarzenia droga po zachodniej stronie wsi nosi nazwę Szlak Husarii Polskiej. Po kasacji zakonu cysterskiego w 1810 r. właścicielem Jankowic został Wiktor Amadeus Hessen-Rotenburg, z którego inicjatywy powstała leśniczówka Rotenburg (Krasiejów) na końcu ul. Wiejskiej. W końcu XIX w. mieszkało tu 330 osób. We wsi znajduje się miejsce pochowku ofiar tyfusu z 1847 r. upamiętnione krzyżem, budynek szkoły oddany do użytku w 1872 r., karczma z kapliczką z pocz. XX w., neogotycka kaplica św. Izydora Oracza z 1902 r. z dzwonem św. Floriana z 1731 r.

Ruda

Niewielka wieś położona na zachodnim skraju gminy, w pobliżu brzegu Odry. Wzmiankowana w 1556 r., jednak osadnictwo na jej terenach sięga czasów epoki kamienia, o czym świadczą znaleziska archeologiczne odnotowywane od początku XX w. Na terenie wsi znajdują się kapliczki z początku XX w. oraz budynek szkolny z 1901 r.

Ruda Kozielska

Śródleśna wieś położona przy drodze z Rud do Kuźni Raciborskiej, nad rzeką Rudą. Założona przez cystersów w 1258 r. W 1861 r. we wsi znajdowały się 103 gospodarstwa, a liczba mieszkańców wynosiła 490 osób. Czynny był młyn wodny, a tartakiem, do wsi należała leśniczówka Wildeck. W centrum wsi znajduje się neogotycka kapliczka św. Urbana z 1900 r., a przy drodze do Kuźni Raciborskiej budynek starej leśniczówki o nazwie Quid ad te, wzniesiony na pocz. XX w., według miejscowej tradycji jako prezent od księcia von Ratibor dla ukochanej.

Rudy

Historia Rud jest nierozdzielnie związana z działalnością zakonu cysterskiego. W latach 1252-1255 cystersi z Jędrzejowa wybudowali klasztor w głębi Lasów Raciborskich. W 1258 r. książę Władysław III Opolski wystawił dokument fundacyjny klasztoru. Cystersi rozwinęli na posiadanych ziemiach gospodarkę, stworzyli sieć dróg i stawów hodowlanych. W XVI-XVIII w. rozwinęło się wydobywanie rud żelaza i hutnictwo. Do cystersów należało 13 okolicznych wsi, folwarki, lasy, pięć hut żelaza, huty szkła, fabryki dziegiu i smoły, gorzelnie, bielarnie, browar, pasieki i sady, a także stawy hodowlane. Zakonnicy zajmowali się także oświatą, w XIV w. zakładając szkołę przyklasztorną. W 1744 r. została ona przekształcona w gimnazjum realne, obok którego powstał konwikt dla młodzieży szlacheckiej.

W 1810 r. król pruski Fryderyk Wilhelm II zarządził kasację klasztoru. W 1812 r. dobra klasztorne otrzymał landgraf von Hessen-Kassel. Klasztor został zamieniony w lazaret i skład broni. W 1834 r. dobra przejął książę Wiktor Maurycy Karol Hohenlohe Waldenburg-Schilingsfurst, który urządził w Rudach swą główną rezydencję. Zabudowania klasztoru przekształcono na okazały pałac z ogrodem w stylu angielskim. W 1945 r. kościół wraz z zespołem klasztorno-pałacowym został spalony przez żołnierzy radzieckich. Po wojnie rozpoczęto wieloletni, żmudny proces odbudowy zespołu klasztorowego. Do Rud należą przysiółki Biały Dwór (dawny folwark cysterski z końca XIII wieku), Brantolka (dawna osada fabryczna założona przez cystersów w XVI wieku, funkcjonowały tam najpierw fryszerki i kuźnica, a później fabryka drutu i huta), Kolonia Renerowska (powstała na początku XIX w. przy drodze do Jankowic), Paproć (kolonia fabryczna zbudowana przez cystersów przy drodze do Rybnika), Podbiała, Przerycie (kolonia fabryczna założona przez cystersów), Szybki (kolonia górnicza założona przez cystersów na południe od Rud, na skraju lasu zwanego Buk, miejsce wydobywania rudy darniowej).

Siedliska

Wieś położona w zachodniej części gminy powstała niedługo po uruchomieniu kuźnicy żelaza i tartaku w Kuźni Raciborskiej w 1641 r., jako osiedle robotnicze obsługujące powstający przemysł hutniczy. W 1776 r. w Siedliskach znajdowało się 7 gospodarstw, w 1841 r. - 39 budynków mieszkalnych. Na początku XIX wieku Siedliska przyłączono do Turza. W 1872 r. w centrum wsi wybudowano kaplicę pod wezwaniem Św. Jana Nepomucena, jako wotum dziękczynne za zakończenie i powrót ludzi z wojny francusko-pruskiej. Pierwszą szkołę w Siedliskach uruchomiono w 1897 r. w gospodzie, nową szkołę wybudowano w 1900 r. Na przełomie wieków XIX i XX w Siedliskach obok młyna wybudowanego w 1852 r. funkcjonował tartak.²

Turze

Wieś wzmiankowana w źródłach w 1205 r. jako Turschow, w 1300 r. jako Tursy. W 1855 r. liczba mieszkańców wynosiła 1702.

² http://osp-siedliska.pl/1_18_historia-siedlisk.html

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Krajobraz rolniczy w Gminie rozciąga się głównie w zachodniej jej części, wzdłuż rzeki Odry. Użytki rolne zajmują ok. 18% powierzchni, na które składają się grunty orne, łąki i pastwiska. Ubogie gleby nie stwarzają warunków do rozwoju rolnictwa.

Strukturę przestrzenną gminy uzupełnia krajobraz wiejski, czyli ruralistyczne układy przestrzenne. Cechą zabudowy wsi, położonych we wschodniej części gminy – Rud, Jankowic, Rudy Kozielskiej, miasta Kuźnia Raciborska, świadczącą o ładzie przestrzennym, jest ich zwartość. W percepcji krajobrazu gminy, każda z wsi stanowi czytelną strukturę, generalnie nie ma miejsca rozpraszanie zabudowy wiejskiej wzdłuż głównych dróg. Natomiast cechą zabudowy wsi w zachodniej części gminy – Siedlisk, Turza, Budzisk, Rudy jest ich rozproszenie, ma miejsce rozpraszanie zabudowy wiejskiej wzdłuż głównych dróg.

W zakresie przestrzennym obszar gminy Kuźnia Raciborska można podzielić pod względem przyrodniczym bardzo ogólnie na dolinę Odry i Rudy (szkielet struktury przyrodniczej gminy) oraz tereny leśne po południowej i północnej stronie doliny Rudy. Obie rzeki Odra i Ruda stanowią fundamentalne ciągi ekologiczne. Odra tworzy ciąg ekologiczny o znaczeniu krajowym, Ruda ciąg o znaczeniu regionalnym. Ciąg rzek Rudy i Pszczyńki w otoczeniu Lasów Rudzkich i Lasów Pszczyńskich stanowi ponadto jeden z najważniejszych korytarzy ekologicznych łączących Wisłę i Odrę. Obie rzeki posiadają cechy krajobrazotwórcze.

Różnorodność siedlisk: od wód płynących i ich dolin, zbiorniki wodne, tereny zalewowe, podmokłe i wilgotne łąki, poprzez zielone użytki rolne i grunty orne, po rozległe kompleksy leśne sprawia, że teren gminy Kuźnia Raciborska jest bogatym obszarem przyrodniczym na terenie kraju.

Grunty leśne stanowią ponad 76% obszaru gminy i udział ten nieznacznie wzrasta. W obszarze gminy Kuźnia Raciborska występują lasy stanowiące własność Skarbu Państwa oraz lasy nie stanowiące własności Skarbu Państwa. Lasy Rudzkie wchodzące w obszar lasów Nadleśnictwa Rudy Raciborskie odznaczają się dużymi walorami przyrodniczymi, a tym samym są ważnym ogniwem sieci turystycznej i rekreacyjnej regionu. Na terenie nadleśnictwa istnieje szereg szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych oraz miejsc postoju i wypoczynku dla turystów zmotoryzowanych i rowerzystów, w szczególności w granicach gminy Kuźnia Raciborska:

- ścieżka przyrodnicza w leśnictwie Stanica – ścieżka znajduje się w przypałacowym parku Pocysterskiego Zespołu Klasztorno – Pałacowego w Rudach. Ścieżka prowadzi przez teren zabytkowego parku, w obrębie którego znajdują się cenne drzewa o rozmiarach pomnikowych, zespoły łąk i ogrody. Długość

ścieżki wynosi 1,5 km. Przy ścieżce zlokalizowane są tablice dydaktyczne opisujące rodzimą faunę i florę,

- szlak rowerowy „Wolność jest w naturze” – szlak rowerowy utworzony został w 2015 roku w ramach ogólnopolskiej akcji „Wolność jest w naturze”. Szlak przebiega przez fragment kompleksu leśnego zwanego Lasami Rudzkimi. Szlak rowerowy o długości około 23 km rozpoczyna się w miejscu postoju pojazdów w Rudach Brantolce i składa się z dwóch pętli. Pierwsza pętla obejmuje trasę o długości 16 km, została ona utworzona w 2003 roku, trasę wzbogaca wiele tablic edukacyjnych. Druga pętla prowadzi do platformy widokowej oraz punktu wypoczynkowo – edukacyjnego z tablicami o tematyce związanej z ochroną przeciwpożarową (w leśnictwie Kotlarnia) oraz do kapliczki leśnej „Magdalenki”,
- miejsce postoju pojazdów w Rudach Brantolce – miejsce postoju pojazdów z infrastrukturą turystyczną wyposażone w drewnianą wiatę, ławki i stoły oraz kosze do segregacji odpadów. Miejsce postoju pojazdów stanowi punkt początkowy szlaku rowerowego „Wolność jest w naturze”.

Opis najważniejszych obiektów tworzących krajobraz kulturowy gminy Kuźnia Raciborska, przedstawiono poniżej.

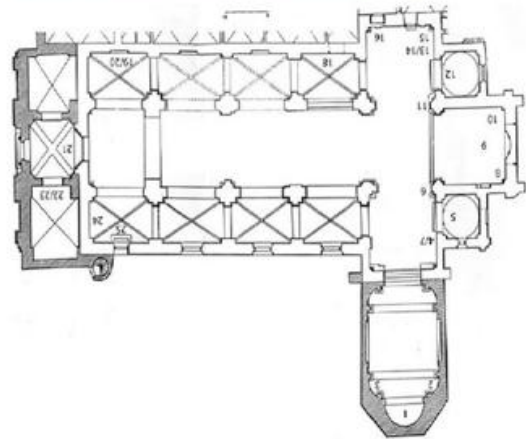
Architektura sakralna

Rudy, ul. Cysterska 4, Bazylika pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP, A/1644/97 z 15 XII 1997

Pierwsza świątynia została ukończona ok. 1300 r., budowę nowego kompleksu klasztornej i przebudowę kościoła rozpoczęto w 1671 r. pod kierunkiem biskupiego architekta *M. Wenera* z Nysy. W 1680 r. podwyższono mury nawy głównej, transeptu i prezbiterium, zamurowano wschodnie okno chóru i wzniesiono kopuły nad kaplicami przy transepcie. W 1685 r. wybudowano kruchtę zachodnią i flankującą ją przybudówki oraz krypty. W 1700 r. założono chór muzyczny, wykonano polichromie i sztukaterie, ufundowano ołtarze boczne i ambony. Po pożarze w 1724 r. rozpoczęto budowę wieży zachodniej, zakończoną w 1734 r. Za opata Bernarda III (1735-53) powstała loża opacka i nowy ołtarz główny., ok. 1753 przykryto wspólnym dachem nawę główną, nawę północną i krużganek, zamurując jednocześnie okna północne nawy głównej. latach 1785-90 trwała modernizacja wnętrza i fasady kościoła oraz kaplicy Mariackiej, zapewne pod kier. *J. Schuberta*. W 1945r. zespół został spalony podczas działań wojennych, odbudowany następnie wraz z regotycyzacją wnętrza w latach 1947-50.

Kościół murowany z cegły, z użyciem piaskowca, z zewnątrz otynkowany. Układ bazylikowy, trójnawowy, czteroprzęsłowy, z transeptem i prosto zamkniętym, oskarpowanym, jednoprzęsłowym prezbiterium, ujętym pojedynczymi kaplicami oraz z wieżą zachodnią i kaplicą Mariacką przy południowym ramieniu transeptu. Fasada trzykondygnacyjna, trójosiowa. Wieża wciągnięta jest w obręb korpusu i zwieńczona baniastym hełmem z latarnią, artykułowana pilastrami dźwigającymi belkowanie. Druga kondygnacja ma formę szczytu ze spływami. W środkowej osi znajduje się zamknięty półkoliście portal z przerwanym trójkątnym naczółkiem. Okna zamknięte półkoliście. We wnętrzu sklepienia krzyżowo-żebrowe na gurtach, wsparte na filarach opiętych wydatnymi lizenami i służkami. Barokowa kaplica Mariacka, wzniesiona w latach 1723-26, na planie prostokąta,

z trójbocznym zamknięciem od południa. Wnętrze o zaokrąglonych narożach, z apsydą. Sklepienie kaplicy kolebkowe z lunetami na gurtach. Podział ścian w narożach parami kolumn dźwigających belkowanie.

Fotografia 1. Widok na bazylikę pw. Wniebowzięcia NMP

Stan zachowania bazyliki – dobry. Obiekt objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Rudy, ul. Cysterska 4, klasztor, następnie pałac wraz z parkiem, A/1643/97 z 15 XII 1997

Zabudowania klasztoru przylegają do kościoła od północy. Obecne wzniesione w latach 1671-80 na pozostałościach murów gotyckich, ceglane, na planie zbliżonym do kwadratu, z wirydarzem i krużgankiem. Dwukondygnacyjne, o jednotraktowym układzie wewnątrz. Większość pomieszczeń oraz krużganek kryte sklepieniami krzyżowymi, częściowo zrekonstruowanymi. Zachowane kamienne portale w obramieniach z uszakami. Okna prostokątne w opaskach.

Pałac opacki został wzniesiony lub przebudowany ok. 1730 r., przekształcony ok. 1901 i 1939, przylega od północy do zabudowań klauzury. Skrzydło zachodnie jest dwukondygnacyjne, z mezaninem, na planie zbliżonym do litery L, z ryzalitem bramnym w narożniku południowo – zachodnim. W narożniku północno – zachodnim znajduje się cylindryczna baszta, od strony dziedzińca - centralny ryzalit. Układ wewnątrz jednotraktowy,

z korytarzem od wschodu. Pomieszczenia przyziemia są sklepione krzyżowo. Skrzydło wschodnie jest piętrowe, jednotraktowe, na rzucie zbliżonym do podkowy, z dobudówkami z ok. 1863 (*K. Lüdecke*), z basztą od północy i dwoma narożnymi aneksami od strony dziedzińca.

Park krajobrazowy został założony w XVIII w. Obecny układ pochodzi z ok. 1849 r., park rozciąga się na północ i wschód od zespołu pałacowo-klasztornego.

Fotografia 2. Widok na klasztor w Rudach

Klasztor znajduje się w bardzo dobrym stanie zachowania – zarówno pod względem technicznym, jak i estetycznym. Odrestaurowany z poszanowaniem wartości historycznych, pełni dziś funkcję żywego ośrodka kultury, turystyki i edukacji.

Stan zachowania parku oceniono jako dobry. Układ kompozycyjny parku (osie widokowe, układ ścieżek, relacje przestrzenne z zespołem klasztornym) pozostał czytelny i w dużej mierze nienaruszony. Stawy klasztorne są utrzymane i pełnią zarówno funkcje ekologiczne, jak i krajobrazowe. Park jest czynnie użytkowany – prowadzi się działania edukacyjne, turystyczne i religijne, co sprzyja jego utrzymaniu.

Klasztor i park są objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Kuźnia Raciborska, ul. Kościelna, Kościół pw. św. Marii Magdaleny

Budowa murowanej świątyni rozpoczęła się w 1900 roku. Kościół został zaprojektowany w stylu neoromańskim przez architekta Ludwiga Schneidera. Budowla została ufundowana przez księcia raciborskiego Wiktora II Amadeusza von Ratibor. Świątynia została pobłogosławiona w dniu 4 października 1903 roku, natomiast uroczyste została poświęcona w dniu 30 czerwca 1917 roku.

Kościół trójnawowy z transeptem oraz węższym prezbiterium, zamkniętym półkoliście. Wieża masywna na rzucie kwadratu. Kościół murowany, licowany cegłą w układzie główkowym. Detal formowany w cegle oraz tynku. Po obu stronach strony północnej – pomieszczenie gospodarcze. Ściana szczytowa transeptu od strony południowej z absydą. Główne wejście do kościoła poprzez niewielki przedsionek.

Stan zachowania obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Fotografia 3. Widok na kościół pw. św. Marii Magdaleny

Turze, ul. Kościelna, kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Kościół został poświęcony i oddany do użytku w 1911 roku, a samą parafię erygowano kilka lat później – po uzyskaniu niezależności od parafii macierzystej. W okresie międzywojennym i powojennym kościół stał się ważnym centrum życia religijnego i społecznego w Turzu.

Jest to neoromańska budowla w typie bazylikowym, wzniesiona w latach 1899-1901. Jego ciekawy rzut składa się z trzech naw, prezbiterium, dwóch transeptów których ramiona nie występują poza obrys korpusu, dwóch zakrystii oraz wieży po stronie południowo – zachodniej. Elewacje tynkowane, z dekoracją ramową złożoną z lizen i fryzu arkadkowego. Charakterystyczne cechy:

- Bielona, tynkowana elewacja z detalami arkadowymi i gzymsem koronującym.
- Strzelista wieża frontowa z zegarem i krzyżem wieńczącym.
- Precyzyjnie zakomponowana bryła z wyraźnym podziałem na nawę główną, prezbiterium i zakrystie.
- Liczne łuki półkoliste i lizeny nadające rytm fasadzie.

Fotografia 4. Widok na kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Stan zachowania obiektu dobry. W latach 90. oraz na początku XXI wieku przeprowadzono szereg prac remontowo-konserwatorskich, w tym renowację elewacji i dachu oraz modernizację wnętrza (oświetlenie, ogrzewanie, nagłośnienie).

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Obiekty użyteczności publicznej

Rudy, ul. Raciborska 10, szpital siostr św. Franciszka, tzw. Szpital Rogera, A/1425/91 z 31 V 1991 z 1858 roku

Szpital wzniesiony ok. 1858 r. w stylu uproszczonego neogotyku. Jest pierwszym na Górnym Śląsku świeckim szpitalem związanym z działalnością doktora Juliusza Rogera. Budynek wolnostojący, murowany z cegły licowanej klinkierem. Wzniesiony na rzucie prostokąta, z kwadratową przybudówką po stronie zachodniej; jednokondygnacyjny, z poddaszem. Fasada szpitala pięciosiowa, z oszkarpowanym ryzalitem w środkowej osi, zwieńczonej trójkątnym szczytem. W ryzalicie otwór wejściowy zamknięty luką Tudorów, powyżej rozeta. Detal architektoniczny w postaci sterczyn, ceglanych gzymsów i arkadek, okienkami poddasza w kształcie czwórliścia. W przyziemiu południowej elewacji nisza z figurą Matki Bożej. Układ wnętrz przekształcony podczas kolejnych modernizacji, zachowana sień.

Fotografia 5. Widok na budynek szpitala w Rudach

Stan zachowania obiektu dobry.

Obiekt objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Jankowice, ul. Leśna 27, Leśniczówka

Leśniczówka z lat 30-tych XX w. Obiekt pełnił funkcję siedziby leśniczego, czyli kluczowej postaci w strukturze Nadleśnictwa Rudy Raciborskie – odpowiedzialnej za nadzór nad gospodarką leśną i koordynację robót leśnych.

Obiekt leśniczówki murowany, na planie prostokąta, podpiwniczony, jednokondygnacyjny z poddaszem, kryty stromym dachem dwuspadowym. Pokrycie dachowe z dachówki ceramicznej w kolorze ceglonym. Na połaci dachu lukarna z drewnianym wykończeniem i oknami skrzynkowymi. Stolarka okienna wtórna PCV, zachowane drewniane okiennice. Szczyty leśniczówki drewniane.

Do budynku leśniczówki przylegają budynki gospodarcze – jednokondygnacyjne z poddaszem, kryte dachami dwuspadowymi.

Widok w kierunku północnym

Widok zabudowań gospodarczych w kierunku NE

Stan zachowania obiektu dobry.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Ruda Kozielska, ul. Wiejska 36, Leśniczówka „Krasiejów”

Leśniczówka z 1 poł. XIX w. Powstała jako siedziba leśniczego, obsługującego pruskie nadleśnictwo w okolicach Rudy Kozielskiej, wchodzące w skład rozległego *Thiergarten* – rezerwatu łowieckiego ówczesnych książąt raciborskich.

Budynek leśniczówki na planie prostokąta, murowany, podpiwniczony, jednokondygnacyjny, z poddaszem, kryty dachem dwuspadowym. Konstrukcja budynku z wykorzystaniem muru pruskiego. Pokrycie dachowe z blachy. Zachowana drewniana stolarka okienna i drzwiowa. Część frontowa posiada przedsionek z werandą, z drewnianą kratownicą.

Fotografia 6. Widok na leśniczówkę Krasiejów

Stan zachowania obiektu dostateczny. Budynek nosi ślady znacznej eksploatacji, ale zachowany w dużej części w formie oryginalnej.

Obiekt jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Na terenie gminy Kuźnia Raciborska odnaleźć można wiele kapliczek przydrożnych. Dominują dwa typy obiektów: kapliczki kubaturowe i krzyże/figury przydrożne.

Kapliczki kubaturowe

Kapliczki reprezentują podobny typ kaplicy kubaturowej na rzucie prostokątnym lub zbliżonym do kwadratu, z otworem wejściowym zamkniętym łukiem ostrym, pełnym lub o obniżonej strzałce. Kryte dachami dwuspadowymi, w Budziskach i Jankowicach z niewielkimi wieżyczkami mieszczącymi sygnaturkę, nad fasadą. Stylistyka kapliczek nawiązuje do neogotyku, głównie w detalu architektonicznym (sterczyny, ostrołucznych blendy), rundbogenstilu (fryz arkadkowy) i neoklasycyzmu (przeskalowane kolumny). Kapliczki są zadbane, w dobrym stanie, wymagają jednak bieżących napraw wynikających z ciągłego użytkowania.

Budziska

Jankowice

Ruda Kozielska

Rudy, ul. Cegielska/ ul. Brzozowa

Rudy, kapliczka w parku

Turze

Krzyże przydrożne

Krzyże ujęte w ewidencji pochodzą z k. XIX i pocz. XX w. Kamienne lub wykonane z lastriko, zlokalizowane są w pasie przydrożnym lub na prywatnych posesjach. W większości złożone z sześciennego cokołu, na którym znajduje się część z inskrypcją lub wnęką z umieszczoną figurą NMP, zwieńczoną gzymsem i kamiennym krzyżem z żeliwnym odlewem Chrystusa.

Tabela 1. Krzyże przydrożne na terenie gminy Kuźnia Raciborska (zgodnie z gminną ewidencją zabytków)

Miejscowość	Adres	Rodzaj
Kuźnia Raciborska	ul. Kościelna/ ul. Strażacka	krzyż
Kuźnia Raciborska	ul. Słowackiego 17	krzyż z lastriko
Kuźnia Raciborska	ul. Słowackiego 35	krzyż kamienny
Kuźnia Raciborska	ul. Topolowa	krzyż kamienny, na cmentarzu par.
Rudy	ul. Cegielska/Rybnicka	krzyż kamienny
Rudy	ul. Kolonia Renerowska 22	krzyż kamienny
Rudy	ul. Kozielska, przy nr 13	krzyż kamienny
Rudy	ul. Rogera 17	krzyż kamienny
Rudy	ul. Rybnicka	krzyż kamienny

Fotografia 7. Krzyże przydrożne, od lewej: Rudy, ul. Cegielska/Rybnicka, Rudy, ul. Kolonia Renerowska 22, Kuźnia Raciborska, ul. Słowackiego 35

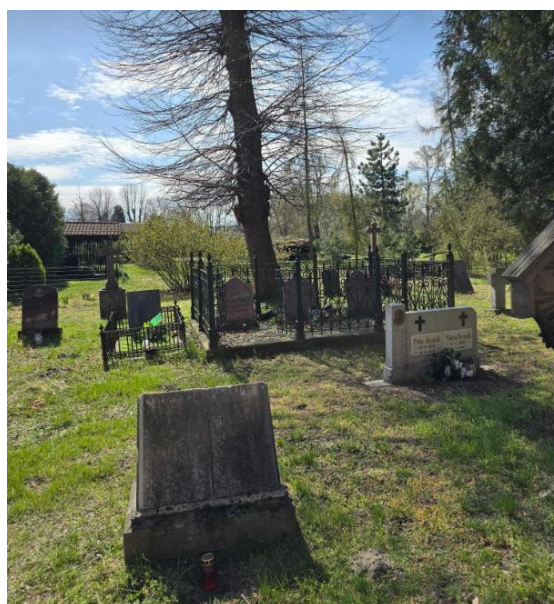
Krzyże przydrożne na terenie gminy znajdują się w dobrym stanie technicznym. Pielęgnowane przez mieszkańców jest również otoczenie wokół krzyży. Są objęte ochroną poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków.

Cennymi zabytkami są figury św. Jana Nepomucena, z których trzy znajdują się w ewidencji: w Kuźni Raciborskiej na Placu Mickiewicza oraz w Rudach przy ul. Cysterskiej oraz na rogu ulic Polnej i Świętojańskiej. Figura św. Nepomucena znajduje się także w drewnianej kapliczce przy kościele w Kuźni Raciborskiej, ujętej w rejestrze zabytków. Zlokalizowana w centrum miejscowości, blisko kościoła i szlaku komunikacyjnego – stanowi ważny punkt orientacyjny i element przestrzeni publicznej.

Fotografia 8. Kapliczka św. Jana Nepomucena w Kuźni Raciborskiej

Do najdawniejszych zabytkowych nekropoli należą cmentarze przykościelne. **Cmentarz przykościelny zlokalizowany jest w Kuźni Raciborskiej.** Pierwotnie teren cmentarza stanowił miejsce pochówku wiernych wokół kościoła. Pochówki odbywały się tutaj przez dziesięciolecia, aż do początku XX wieku, kiedy z powodu przepełnienia zdecydowano się przenieść funkcje grzebalne na nowy cmentarz parafialny przy ul. Topolowej. Cmentarz o układzie nieregularnym w granicach ogrodzenia kościoła. Zachowane liczne historyczne nagrobki, w tym: kamienne, w formie płyt ustawionych poziomo i pionowo, elementy metaloplastyki – m.in. kute ogrodzenie grobów, krzyże i dekoracje z żeliwa.

Fotografia 9. Widok na cmentarz w Kuźni Raciborskiej

Cmentarz jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Stan zachowania obiektu zróżnicowany. Część nagrobków w dobrym stanie, inne ulegają erozji i zniszczeniu.

W Kuźni Raciborskiej zlokalizowany jest również **cmentarz parafialny, przy ul. Topolowej.**

Na cmentarzu znajduje się wiele zabytkowych nagrobków, w tym m.in. grobowiec rodziny Schoenawa – znanej postaci lokalnej elity przemysłowej. Anton Jr Schoenawa był właścicielem miejscowej huty i działaczem społecznym. Jego monumentalny nagrobek pochodzi z początku XX wieku.

Stan zachowania obiektu dobry. Ogrodzenia, brama i kaplica cmentarna są w dobrym stanie technicznym. Na cmentarzu można znaleźć liczne nagrobki o wysokiej wartości artystycznej i rzemieślniczej, niektóre wykonane z piaskowca, granitu, żeliwa i marmuru.

Cmentarz jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Fotografia 10. Widok na bramę cmentarza w Kuźni Raciborskiej

Cmentarz parafialny przy kościele zlokalizowany jest również w miejscowości **Turze**.

Cmentarz ogrodzony metalowym ogrodzeniem panelowym. Główna ścieżka komunikacyjna wykonana z kostki brukowej.

Na terenie cmentarza kaplica utrzymana w stylu neogotyckim.

Na cmentarzu w Turzu znajduje się grób zbiorowy powstańców śląskich – uczestników III powstania w 1921 roku, poległych nad Odrą. Miejsce to jest upamiętniane podczas uroczystości lokalnych.

Fotografia 11. Widok na cmentarz w miejscowości Turze

Cmentarz jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Cmentarz parafialny w miejscowości Rudy z końca XIX w. Cmentarz ogrodzony.

Centralną część ogrodzenia stanowi brama główna w formie łuku, nad którym znajduje się ceglana nadbudowa zwieńczona krzyżem. Na teren cmentarza prowadzi brama wejściowa kuta oraz dwie furtki.

Na terenie cmentarza brak nagrobków o znaczeniu historycznym.

Na terenie cmentarza kościół cmentarny.

Cmentarz jest objęty ochroną poprzez wpis do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Fotografia 12. Widok na cmentarz w miejscowości Rudy

Zabytki techniki

Rudy, Zespół stacyjny kolejki wąskotorowej: budynek dworca, budynek lokomotywowni, kuźni, warsztatów i wagonowni, budynek warsztatów, budynek szatni i dyspozytorni, A/1476/93 z 1 III 1993

Linia kolejki wąskotorowej Bytom-Karb-Markowice stanowi fragment sieci kolejowej powstałej w 2 poł. XIX i na początku XX w. w celu połączenia ze sobą większości zakładów przemysłowych Górnego Śląska, w celu transportu towarowego i osobowego. Linię kolejki wąskotorowej Gliwice – Racibórz (Markowice) otwarto w trzech etapach: Gliwice-Trynek-Rudy (1899 r.), Rudy-Markowice (1901 r.) i Gliwice – Trynek- Gliwice Wąskie (1906 r.). Eksploatacja kolejki na odcinku Rudy - Racibórz została w latach 30. XX w. czasowo zawieszona aż do wybuchu wojny. Po 1945 r. linia została połączona z siecią innych kolejek wąskotorowych na terenie Górnego Śląska. Od lat 70. XX w. kolejka wykorzystywana była do przewozu węgla i artykułów rolnych. W latach 1976 - 1980 realizowana była modernizacja linii, polegająca na wymianie trakcji, w tym m.in. szyn i podkładów kolejowych. W latach 80tych została wyłączona z użytkowania linia na odcinku Rudy - Racibórz

Markowice, natomiast w 1991 r. likwidacji uległy wszystkie przewozy. Obecnie kolejka wykorzystywana jest do przewozów turystycznych jedynie na sześciokilometrowym odcinku Rudy - Paproć - Stanica.

Przebudowany budynek dworca w Rudach zbudowany jest na rzucie prostokąta, o zwartej, dwukondygnacyjnej bryle krytej czterospadowym dachem. Zespół budynków lokomotywowni, kuźni, warsztatów i wagonowni usytuowany jest w północnej części stacji, po wschodniej stronie torów. Jest zbudowany z cegły, nietynkowany, na rzucie wieloboku złożonego z prostokąta mieszczącego lokomotywownię z kuźnią, skrzydła wschodniego mieszczącego warsztaty, ze ściętym narożnikiem północno-wschodnim. Do głównej bryły przylegają mniejsze przybudówki, kryte zróżnicowanymi dachami o niewielkim kącie nachylenia. Wnętrze lokomotywowni i warsztatów jednoprzestrzenne, z kanałami napraw, w pozostałych częściach podzielone na pomieszczenia. Budynek dyspozytorni jest murowany z cegły, jednokondygnacyjny, na rzucie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym. Frontowa, zachodnia elewacja siedmioosiowa, z wejściem w środkowej osi. Budynek warsztatów położony jest na południe od dyspozytorni i na południowy wschód od lokomotywowni. Zbudowany jest w konstrukcji szkieletowej z ceglany wypełnieniem. Na rzucie wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym.

Fotografia 13. Widok na budynek rekonstrukcji dworca

Stan zachowania budynków stacyjnych jest zróżnicowany, od bardzo dobrego (dworzec), dobry (lokomotywnia), po niezadowolający. Budynkom towarzyszy rozbudowany park maszynowy, także posiadający wysokie wartości zabytkowe, jednak nie objęty wpisem do rejestru zabytków.

Rudy, linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rudy – Markowice: układ torowy, most stalowy na rzece Ruda (42,354,20 km, przepust I (43,377,90 km), przepust II (40,4695,70 km), A/1476/93 z 1 III 1993

Sieć trakcyjną kolejki tworzy tor o prześwicie 785 mm, na podkładach drewnianych lub żelbetowych, na podsypce tłuczniowej. Linia przecina liczne ciek wodne przeprowadzone przepustami, nad większymi rzekami i strumieniami powstały mosty. Na odcinkach wpisanych do rejestru zabytków znajduje się siedem jednoprzęsłowych mostów kolejowych, w tym jeden na terenie gminy Kuźnia Raciborska - most na Rudzie, (42,354 km). Jest to most stalowy, o nitowanych blachownicach, z ceglany przyczółkami.

W zespole znajduje się ponad dwadzieścia przepustów kolejowych, z czego na dwa na terenie gminy, wszystkie stałe, sklepienie, murowane z cegły.

Fotografia 14. Widok na układ torowy, most stalowy na rzece Ruda

Architektura mieszkalna

Przykładem budownictwa o cechach reprezentacyjnych są wille w Kuźni Raciborskiej przy ul. Powstańców 5 i 9, z czego ta druga powstała jako siedziba poczty, na miejscu starszego budynku. Także w Kuźni Raciborskiej znajdują się kamienice przy placu Mickiewicza nr 12 i 14, w typie wielorodzinnej zabudowy małomiasteczkowej.

Fotografia 15. Reprezentacyjna willa przy ul. Powstańców 9 w Kuźni Raciborskiej

Miejsca Pamięci

Na terenie gminy znajdują się liczne miejsca pamięci zlokalizowane m.in. na terenie gminnych cmentarzy:

- Grób zbiorowy wojenny trzech uczestników III Powstania Śląskiego: Fryderyka Sługa, Wilhelma Sługa i Józefa Leszczyńskiego poległych w walkach nad Odrą w 1921 roku – pomnik nagrobny (cmentarz, Turze),
- Mogiła zbiorowa wojenna osób cywilnych i żołnierzy niemieckich (201 ofiar) z okresu II wojny światowej (cmentarz, Rudy),

- Tablica upamiętniająca utworzenie Szkoły Gminnej w Rudach i nadanie jej imienia Jana III Sobieskiego (ul. Rogera 2, Turze),
- Głaz z tablicą upamiętniający dr Juliusza Rogera, lekarza, przyrodnika i działacza (przed szpitalikiem Rogera, Rudy),
- Mogiła wojenna nieznanego żołnierza niemieckiego poległego w styczniu 1945 roku (przy torach wąskotorówki, po lewej stronie Drogi Góreckiej, las, Jankowice),
- Mogiła wojenna nieznanego żołnierza niemieckiego poległego w styczniu 1945 roku (przy torach wąskotorówki, po lewej stronie Drogi Góreckiej, las, Jankowice),
- Symboliczna mogiła strażaka Andrzeja Kaczyny (jadąc od Kuźni Raciborskiej po lewej stronie przed wieżą),
- Krzyż brzozy w miejscu śmierci strażaka Andrzeja Kaczyny wraz ze spalonymi szczątkami wozu bojowego strażackiego i resztkami sprzętu gaśniczego (jadąc od Kuźni Raciborskiej po lewej stronie przed wieżą),
- Krzyż drewniany z tabliczkami upamiętniający strażaków Andrzeja Malinowskiego i Andrzeja Kaczynę, którzy zginęli śmiercią tragiczną przy gaszeniu pożaru 26 sierpnia 1992 roku Kuźnia Raciborska (jadąc od Kuźni Raciborskiej w kierunku Solarni),
- Pomnik Zwycięstwa (Plac Zwycięstwa),
- Krzyż upamiętniający Emanuela Hytrka (ul. Sobieskiego 18, Rudy-Brantolka),
- Krzyż upamiętniający miejsce dawnego cmentarza (ul. Kozielska przed drogą do tzw. "Priwat-Schuli", Rudy),
- Krzyż upamiętniający miejsce dawnego cmentarza (ul. Rogera, naprzeciw remizy OSP, Rudy),
- Tablica upamiętniająca 100-lecie Ochotniczej Straży Pożarnej w Rudach (OSP, Rudy),
- Grób wojenny Franza Sobla, Głównego Sekretarza Intendentury Wojskowej, poległego w czasie I wojny światowej – pomnik nagr. (cmentarz, Rudy),
- Pomnik mieszkańców Rud, Jankowic, Kolonii Renerowskiej i Stodół poległych w I i II wojnie światowej (ul. Raciborska, obok szpitalika Rogera, Rudy),
- Mogiła wojenna Augustyna Eisinga, żołnierza niemieckiego poległego w II wojnie światowej (las na drodze Barachowskiej),
- Tablica na budynku, w którym w latach niewoli 1923-33 mieściła się szkoła polska (ul. Szkolna, Budziska),
- Tablica na budynku, w którym w latach niewoli 1923-26 mieściła się szkoła polska (Szkoła Podstawowa, Turze),
- Tablica na budynku, w którym w latach 1919-30 mieściła się świetlica polska oraz biblioteka i przedszkole (ul. Wolności 17/7, Budziska),
- Tablica na budynku, w którym w latach niewoli 1924-32 mieściła się szkoła polska (ul. Gliwicka, Siedliska),

- Pomnik ku czci mieszkańców Kuźni poległych w czasie I wojny światowej (ul. Kościelna, Kuźnia Raciborska),
- Tablica upamiętniająca utonięcie w Odrze 15 maja 1890 roku dzieci pierwszokomunijnych wraz z rodzicami (43 osoby), które to wracały z nabożeństwa w kościele w Sławikowie (Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Turze),
- Tablica upamiętniająca nadanie szkole im. Jana Wawrzynka (ul. Arki Bożka, Szkoła Podstawowa Nr 1 w Kuźni Raciborskiej),
- Popiersie Josepha von Eichendorffa (Rudy).

5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego

Na terenie gminy Kuźnia Raciborska znajduje się 7 zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków województwa śląskiego. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Kuźnia Raciborska

l.p.	Nazwa i opis	Adres	Numer i data wpisu do rejestru
1.	Kapliczka p.w. św. Jana Nepomucena z I poł. XIX w.	Kuźnia Raciborska, ul. Kościelna	A/1656/97 24.12.1997
2.	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP z połowy XIII w., murowany z wieżą.	Rudy, ul. Cysterska 4	A/1644/97 15.12.1997
3.	Zespół Pałacowo- Klasztorny wraz z parkiem	Rudy, ul. Cysterska 4	A/1643/97 15.12.1997
4.	Szpital Sióstr Świętego Franciszka – „szpital Rogera „ z 1858 r.	Rudy ul. Raciborska 10	A/1425/91 31.05.1991
5.	Zespół stacyjny kolejki wąskotorowej – dawny dworzec, budynek lokomotywowni, budynek szatni i dyspozytorni, budynek warsztatów	Rudy, ul. Szkolna 1	A/1476/93 1.03.1993
6.	Linia kolei wąskotorowej Gliwice-Racibórz na odcinku Rudy – Racibórz	Rudy	A/1476/93 1.03.1993
7.	Kościół cmentarny pw. św. Marii Magdaleny	Rudy	A/341/11 27.05.2011

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonej tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,

- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Kuźnia Raciborska wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292, ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczną, artystyczną i naukową.

Wykaz obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Kuźnia Raciborska stanowi aneks nr I do przedmiotowego opracowania.

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Raciborzu. Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W przypadku prac niewymagających pozwolenia na budowę właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.2.5. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nieruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wykaz zabytków ruchomych z terenu gminy Kuźnia Raciborska przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 3. Wykaz zabytków ruchomych z terenu gminy Kuźnia Raciborska

Nr	Miejscowość	Lokalizacja	Nazwa	Nr rej.
1.	Rudy	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem”	B/605/90
2.	Rudy	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Wyposażenie Kaplicy Mariackiej: - polichromia na sklepieniu, ok. 1725 - dekoracja stiukowa, ok. 1785 - ołtarz pw. Najświętszej Marii Panny, k. XVIII w. - cztery stiukowe posągi Archaniołów, ok. 1785 r. - dwa obrazy „Zwiastowanie NMP” oraz „Nawiedzenie”, XVIII w. - krata wypełniająca arkadę prowadzącą do kaplicy, XVIII w. - portal prowadzący do kaplicy, ok. 1785 r.	B/617/92

Nr	Miejscowość	Lokalizacja	Nazwa	Nr rej.
3.	Rudy	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Wyposażenie Kaplicy Świętego Krzyża: - ołtarz niearchitektoniczny, ok. 1703 r. - epitafium Władysława III, ok. 1695 r. - epitafium opata Emanuela Pospela, 4 ćw. XVII w. - malowidła ściennie, ok. 1780 r., F.A.Sebastini	B/618/92
4.	Rudy	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Wyposażenie Kaplicy Św. Jana Nepomucena - dekoracja stiukowa kopuły kaplicy, 1 poł. XVIII w. - ołtarz przyścienny z k. XVIII w. - portret Władysława III, księcia opolskiego, XVII w.	B/619/92
5.	Rudy	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Wyposażenie kościoła: - dwa ołtarze boczne przy tarczy kościoła, ok. 1780 r. - dwa ołtarze boczne w transepcie, ok. 1780 r. - płyta nagrobna Piotra III (?), 1 poł. XVI w. (- płyta nagrobna opata Marcina III (?), 2 poł. XVI w. (?) - epitafium opatów Jana Dorna i Wawrzyńca Merchella, 1617 r. - ambona pozorna w nawie głównej, 1780 r. - chrzcielnica, k. XVII w. - kropielnica w przedsionku kościoła XVII-XVIII w. - dwa feretrony: z obrazami św. Barbary i św. Józefa, z 2 poł. XVIII w. oraz z obrazami św. Heleny i św. Marii Magdaleny, z XVII/XVIII w. - obraz Matka Boska z Dzieciątkiem, ok. poł. XVII w. - portal główny wiodący z kruchty do nawy kościoła, romańsko-gotycki, z 2 poł. XIII w. (	B/620/92
6.	Rudy	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Wyposażenie zakrystii i przedsionka do zakrystii: - portal z kościoła do przedsionka zakrystii, barokowy, z 1680 r. - portal z przedsionka do zakrystii, późnobarokowy, 1 poł. XVIII w. - lawaterz, 2 poł. XVII w. - zespół trzech lichtarzy na paschał, regecja ok. poł. XVIII w. - zespół sześciu lichtarzy, dwa z 1790, cztery z 1805 r. - fotel, biedermeier, ok. poł. XIX w. - konfesjonał, klasycystyczny, 1 poł. XIX w. - komoda zakrystyjna, z XVII/XVIII w.	B/621/92

Nr	Miejscowość	Lokalizacja	Nazwa	Nr rej.
			- szafa zakrystyjna na paramenty, z XVII/XVIII w. - szafa przyzakrystyjna, pocz. XVIII w.	
7.	Rudy	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	Cztery rzeźby aut. Jana Melchiora Oesterreicha, późnobarokowe, z 1724 r. drewniane, polichromowane: - św. Jan Chrzciciel - św. Jan Ewangelista (lub św. Józef) - Aaron - Mojżesz	B/622/92
8.	Rudy		Naczynia liturgiczne w kościele par. pw. NMP w Rudach	B/640/93
9.	Rudy	ul. Juliusza Rogera 1	Kolumna z figurą NMP, 1870, Jan Baltazar Janda (?)	B/178/10
10	Rudy	Zespół Klasztorno- Pałacowy w Rudach	Figura Chrystusa Ecce Homo z kościoła cmentarnego pw. Wniebowzięcia NMP, obecnie depozyt w ośrodku formacyjno- edukacyjnym diecezji gliwickiej przy Pocysterskim Zespole Klasztorno-Pałacowym w Rudach	B/226/71

Za wyjątkiem Kolumny Maryjnej w Rudach, wszystkie zabytki ruchome ujęte w rejestrze zabytków stanowią wyposażenie kościoła par. pw. Wniebowzięcia NMP w zespole pocysterskim.

Bogate wyposażenie kościoła jest przykładem mecenatu artystycznego cystersów. Najstarszymi jego elementami są romańsko-gotycki portal główny oraz późnogotycka płyta nagrobna, przypuszczalnie Pawła III (zm. 1503). Z późniejszego okresu pochodzą renesansowa płyta nagrobna opata Marcina II (1556-1578) oraz manierystyczne epitafium opatów Jana Dorna (1608-1616) i Wawrzyńca Marchella (1616-1623). W XVII i XVIII w. kościół uzyskał nowy, barokowy wystrój, którego najcenniejszymi elementami są ocalałe z pożaru cztery ołtarze boczne z ok. 1785 r. z obrazami z pracowni Sebastiniego i Willmana (z których dwa przy łuku tęczowym, z obrazami Św. Benedykta i Św. Bernarda z ok. 1684, oraz dwa w transepcie), pozorna ambona oraz dwa feretrony. Znaczny udział w powstającej etapami dekoracji kościoła i kaplic miał morawski rzeźbiarz Jan Schubert, twórca m.in. ołtarza NMP, w którym umieszczony jest cudowny obraz.

W nawie głównej usytuowane są ambona i kontrambona z 1785-90 autorstwa J. Schuberta, barokowa chrzcielnica i kropielnica. Późnobarokowe, monumentalne rzeźby proroków i świętych, wykonane po 1724 przez Jana Melchiora Oesterreicha, po pożarze w 1945 r. są jedynymi jego dziełami zachowanymi w kościele. Drewniane, polichromowane figury o wys. ok. 2 m przedstawiają św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelistę (św. Józefa?) Aarona i Mojżesza. Są to rzeźby pełne dynamiki i ekspresji, będące przykładem wysokiego kunsztu artysty.

Barokowa kaplica Mariacka wzniesiona została w latach 1723-26, na planie prostokąta. Ściany w jej narożach dzielone są parami kolumn, między którymi w niszach znajdują się rzeźby archaniołów i Anioła Stróża z ok. 1785 r., autorstwa przypuszczalnie Jana Schuberta. Ściana absydy pokryta jest marmurem i rozczłonkowana parami jońskich pilastrów dźwigających odcinki belkowania. Na sklepieniu kaplicy polichromia z 1725 r. wykonana przez autora podpisującego się monogramem „M.I.M”. W środkowym plafonie przedstawiona jest Adoracja NMP przez Św. Bernarda. Sceny malarskie obramione są dekoracją stiukową (J. Schubert, 1785) mającą postać girland akantowych z kwiatami i aniołkami podtrzymującymi kartusze inskrypcyjne. Ołtarz rokokowy, drewniano – stiukowy, pw. Najświętszej MP, nad nim zawieszony obraz Matki Bożej Rudzkiej, zwanej Pokorną, zapewne z XV w., wielokrotnie przemalowywany. Obraz jest kopią obrazu Matki Boskiej Salus Populi Romani, znajdującego się w bazylice Santa Maria Maggiore w Rzymie. Zgodnie z legendą, został on подарowany cystersom w 1228 r. przez książąt opolskich: Kazimierza (ojca) i Władysława (syna) – założycieli Rud. Po bokach na konsolach figury książąt opolsko raciborskich Władysława i Kazimierza (J. Schubert) o wys. ok. 2 m, w pozycji klęczącej i barokowym, dynamicznym ujęciu. Kaplica otwarta jest do transeptu portalem, flankowanym kolumnami z kartuszem inskrypcyjnym i figurą Matki Bożej w przezroczu powyżej oraz figurami Św. Piotra i Pawła po bokach. Arkada prowadząca do kaplicy wypełniona jest kratą z XVIII w. o wym. ok. 5x4,8 m, zdobiona roślinną wicią.

Wnętrze kaplicy Św. Krzyża zdobi polichromia wykonana ok. 1780 przez Franciszka Antoniego Sebastiniego. W kopule przedstawiona jest Adoracja Św. Bernarda, a także sceny starotestamentowe, symbole fundacji klasztoru, iluzjonistyczne okno itp. Na ścianach kaplicy znajdują się drewniane, polichromowane epitafia: Władysława III z ok. 1695 r. (ściana północna) oraz opata Emanuela Pospela z 4 ćw. XVII w. (ściana południowa). Ołtarz pochodzi z ok. 1703 r., w nim pełnoplastyczna grupa Ukrzyżowania i polichromia autorstwa F.A. Sebastiniego, morawskiego malarza.

Niewielka kaplica Św. Jana Nepomucena zdobiona jest stiukami na kopule kaplicy, wykonanymi w 1 poł. XVIII w. W jej wnętrzu dominuje okazały ołtarz architektoniczny, późnobarokowy, kulisowy, z półplastyczną sceną w retabulum przedstawiającą most i anioła podtrzymującego ciało św. Jana Nepomucena.

Na szczególną uwagę zasługują portale - w kruchcie zachodniej znajduje się wczesnogotycki portal kamienno – ceglany, kolumnowy, czterouskokowy, zamknięty łukiem ostrym, nad którym widnieje zamurowana rozeta. W północnym ramieniu transeptu - barokowy kamienny portal do zakrystii z 1680 r., a z przedsionka do zakrystii prowadzi portal późnobarokowy z 1 poł. XVIII w.

W zakrystii i przedsionku znajduje się znaczna ilość mebli kościelnych oraz naczynia liturgiczne.

5.2.6. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy.

Na terenie gminy Kuźnia Raciborska zewidencjonowano 74 stanowiska archeologiczne, żadne z nich nie jest wpisane do rejestru zabytków.

Znaczny procent stanowisk nie posiada określonej lokalizacji, ich istnienie znane jest z literatury (często przedwojennej) lub wcześniejszych, niepotwierdzonych badań powierzchniowych. Pozostałe stanowiska zajmują wydzielone wycinki przestrzeni, w obrębie których stwierdzono istnienie pradziejowych obiektów oraz przedmiotów (głównie odłamków naczyń ceramicznych). Zewidencjonowane stanowiska posiadają Karty Zabytku Archeologicznego, przechowywane w Archiwum WUOZ w Katowicach oraz Karty Adresowe Zabytku Nieruchomego, znajdujące się w UM Kuźni Raciborskiej.

Stanowiska te nie posiadają własnej formy terenowej. Ich funkcja w większości związana jest z osadnictwem lub jest nieokreślona, w dwóch przypadkach określona jako sepulkralna: jest to cmentarzysko kultury łużyckiej z 1000-800 r. p.n.e. w Budziskach (AZP 99-40, 138-1) oraz odkryte w 1905 r. cmentarzysko ciałopalne o nieokreślonej chronologii na terenie Kuźni Raciborskiej (AZP 99-41, 6-6).

Cmentarzysko w Budziskach znajdowało się na terenie piaskowni (wzgórze zwane Krossowa Gurka) i odkryte zostało przypadkowo podczas jej eksploatacji: ok. 1910 r. znaleziono „garnki” (urny) z kośćmi. Kolejne znaleziska przekazane zostały do Muzeum w Raciborzu w latach 1933-36. Na stanowisku odnaleziono także pochodzące z mezolitu wyroby krzemienne, neolityczne wyroby z krzemienia i fragmenty ceramiki ze zdobieniami wskazującymi na kulturę ceramiki sznurowej, a także średniowieczne fragmenty ceramiki, przęślik i nóż oraz nowożytnie monety czeskie, co świadczy o intensywnym użytkowaniu stanowiska na przestrzeni wieków.

Jednym z ciekawszych znalezisk na terenie gminy był skarb ok. 255 monet z XIII-XIV w. w Rudach - Kolonii Renerowskiej (AZP 100-42, 1-1)³. Skarb monet w skład którego wchodziły halerze raciborskie, cieszyńskie, moneta bytomska i grosze praskie, znalezione zostały w 1965 r. ok. 1500 m na północny zachód od wschodniego krańca wsi Kolonia Renerowska, na terenie zalesionym. Przypadkowo odkryte monety zdeponowane zostały w dwóch glinianych naczyniach. Dokładna lokalizacja odkrycia nie jest znana. Monety przekazane zostały do Muzeum w Raciborzu (nr inw. MR.557), gdzie otrzymały nazwę „Skarbu Janowickiego”.

Fot. odnalezionych monet, źródło: *Historia skarbu z Rud*, M. Wojnarowski, Nowiny.pl, artykuł z 11.10.2012 r.

³ Stanowisko jest opisane także jako Jankowice (AZP 100-41, 8-8)

Zgodnie z Ustawą o OZiOnZ w przypadku, gdy na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, planowane są roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności mogąca doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia tegoż zabytku, osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca je prowadzić zobowiązana jest do pokrycia kosztów badań archeologicznych i ich dokumentacji, jeżeli ich przeprowadzenie jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji (art. 31, ust. 1a i 2). W przypadku, gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji przekracza 2% kosztów planowanych działań, Minister ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej dotacji na ich przeprowadzenie, w wysokości różnicy pomiędzy kosztami planowanych badań i ich dokumentacji a kosztami stanowiącymi 2% kosztów planowanych działań (art. 82a, ust.1).

Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga m.in. prowadzenie badań archeologicznych, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytku lub sposobu korzystania z tego zabytku, poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Zgodnie z Art. 109 c Ustawy..., *Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia poszukuje ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania*, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Bez zgody WKZ nie wolno w obrębie stanowiska ani w jego bezpośrednim sąsiedztwie prowadzić robót budowlanych i prac ziemnych (tj. budowy, roboty instalacyjne, melioracja, wodociągi, gazociągi, budowa dróg, zakładanie wybijarskich kruszywa i wysypisk śmieci).

Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Kuźnia Raciborska stanowi aneks nr 2 do przedmiotowego opracowania.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Częścią dziedzictwa, wartą upamiętnienia np. w nazewnictwie miejscowych ulic, jest pamięć o ważnych dla lokalnej historii ludziach wywodzących się z miejscowości na terenie gminy. Lokalne tradycje kulinarne prezentowane są m.in. na Powiatowym Konkursie Potraw Regionalnych w Pietrowicach Wielkich, w których udział biorą m.in. Koło Gospodyń Wiejskich z Jankowic, Stowarzyszenie "Turzanki" z Turza oraz przez pracowników świetlic wiejskich z Budzisk, Jankowic, Rudy, Rudy Kozielskiej i Siedlisk.

Przez teren Kuźni Raciborskiej przebiega szlak Husarii Polskiej, upamiętniający przemarsz wojsk króla Jana III Sobieskiego udających się na odsiecz do Wiednia oraz Szlak Polskich Szkół Mniejszościowych łączący miejscowości, w których w latach międzywojennych działały polskie szkoły mniejszościowe.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy, a także szans i zagrożeń.

Największym atutem Gminy Kuźnia Raciborska jest harmonijne połączenie środowiska naturalnego oraz kulturowego, które w połączeniu z atrakcyjnym położeniem tworzy duży potencjał turystyczny, którego fundamentem jest dawny zespół klasztorny oraz stacja kolei wąskotorowej w Rudach. Szansą jest tworzenie oferty agroturystycznej, zwłaszcza z wykorzystaniem gospodarstw w zabytkowych obiektach. Malownicze położenie gminy, z rozległymi polami i łąkami wzdłuż Odry, Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich wraz z zachowanymi historycznymi układami ruralistycznymi tworzą harmonijny krajobraz kulturowy śląskiej wsi.

Zagrożeniem dla dziedzictwa kulturowego jest modernizacja obiektów mieszkalnych, podczas których znika zabytkowa stolarka okienna i drzwiowa oraz detal architektoniczny, przez co ztracany jest dawny charakter budynków.

Mocne strony:

- 1) Wysokie walory przyrodnicze, krajobrazowe i turystyczne
- 2) Zespół zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków
- 3) Zespół klasztorny w Rudach – położenie gminy na Szlaku Cysterskim
- 4) Linia kolejki wąskotorowej – położenie gminy na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego
- 5) Różnorodność obiektów ujętych w GEZ (w tym zabytki techniki)
- 6) Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki
- 7) Harmonia walorów przyrodniczych (PK) oraz kulturowych (układy ruralistyczne historycznych jednostek osadniczych)
- 8) Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej
- 9) Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy
- 10) Pielęgnowane miejsca pamięci związane z wydarzeniami historycznymi na terenie gminy
- 11) Kapliczki przydrożne zlokalizowane w różnych miejscach na terenie gminy
- 12) Aktywna działalność lokalnych organizacji pozarządowych, a także stowarzyszeń

- 13) Obecność szlaków turystycznych
- 14) Dogodne położenie komunikacyjne

Słabe strony:

- 1) Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków
- 2) Brak pełnego objęcia gminy mpzp (około 25%)
- 3) Słabo rozwinięte zaplecze turystyczne, w stosunku do istniejących atrakcji / ofert spędzania wolnego czasu
- 4) Brak lokalnego muzeum lub izby tradycji
- 5) Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych (szczególnie w odniesieniu do budynków mieszkalnych)
- 6) Niskie środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego
- 7) Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego
- 8) Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych
- 9) Przekształcenia w obszarze historycznych struktur osadniczych, powodujące „zatarcia” układu przestrzennego oraz zmianę skali zabudowy

Szanse:

- 1) Przeznaczanie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków
- 2) Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków
- 3) Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Gminy, przyciągająca turystów
- 4) Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości
- 5) Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne
- 6) Opracowanie dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego
- 7) Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk)
- 8) Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich
- 9) Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.
- 10) Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych
- 11) Rozwój agroturystyki
- 12) Rozwój szlaków turystycznych na terenie gminy
- 13) Rozbudowa infrastruktury turystycznej: obiekty małej architektury

Zagrożenia:

- 1) Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych
- 2) Brak bieżącej konserwacji obiektów zabytkowych, powodujący pogłębianie pierwotnie niewielkich problemów (np. niewielkie ubytki w zadaszeniu, powiększające się latami i prowadzące do zawilgocenia i zawalenia konstrukcji dachowej)
- 3) Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych
- 4) Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska
- 5) Zanik tradycji i tożsamości regionalnych
- 6) Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
- 7) Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych
- 8) Brak realizacji działań związanych z rozbudową infrastruktury turystycznej
- 9) Tendencja do rozproszenia zabudowy jednorodzinnej bez poszanowania zasad ładu przestrzennego, spowodowana brakiem zrozumienia naturalnych uwarunkowań terenu wynikających z jego ukształtowania

7. Założenia programowe

Ustalone poniżej priorytety, cele szczegółowe i wynikające z nich działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2026-2029.

Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029 będzie realizowany dla poniższych priorytetów⁴:

- 1) PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH
- 2) PRIORYTET 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM

⁴ Kontynuacja założeń wyznaczonych w GPONZ na lata 2022-2025

7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone cele szczegółowe wraz z proponowanymi działaniami.

Tabela 4. Harmonogram działań przewidzianych do realizacji w ramach Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH	Cel szczegółowy 1.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Coroczne rezerwowanie w budżecie Gminy środków finansowych na dotacje do prac konserwatorskich i remontów oraz na promocję dziedzictwa kulturowego regionu zgodnie z Uchwałą nr LX/467/2023 Rady Miejskiej w Kuźnia Raciborskiej	W miarę możliwości finansowych	Gmina Kuźnia Raciborska
		Udzielanie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków Uchwałą nr LX/467/2023 Rady Miejskiej w Kuźnia Raciborskiej	W miarę możliwości finansowych	Gmina Kuźnia Raciborska
		Szukanie i pozyskiwanie środków finansowych na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach należących do	Corocznie	Gmina Kuźnia Raciborska

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Gminy, przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania środków z UE		
		Utrzymywanie w dobrym stanie obiektów zabytkowych należących do Gminy Kuźnia Raciborska, prowadzenie przy nich remontów i bieżących prac konserwatorskich	Do 31 grudnia 2028 r.	Gmina Kuźnia Raciborska
		Aktualizacja planu na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych	Corocznie	Gmina Kuźnia Raciborska
	Cel szczegółowy 1.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych z budżetu Gminy	Nawiązanie współpracy z prywatnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu jak najszerszego ich wykorzystania w promocji Gminy	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska
		Prace pielęgnacyjne na terenie wszystkich cmentarzy wpisanych do GEZ	W miarę potrzeb i możliwości	Gmina Kuźnia Raciborska, właściciele, inne podmioty

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Prace pielęgnacyjne prowadzone w odniesieniu do kapliczek i krzyży przydrożnych wraz z ich otoczeniem	W miarę potrzeb	Gmina Kuźnia Raciborska, właściciele, mieszkańcy
		Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych, przede wszystkim poprzez wpis do rejestru zabytków	Sukcesywnie	właściciele obiektów zabytkowych, ŚWKZ
	Cel szczegółowy 1.3 Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz działania na rzecz jego poprawy	Aktualizacja danych Gminnej Ewidencji Zabytków	W miarę potrzeb	Gmina Kuźnia Raciborska
		Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	2028/2029 r.	Gmina Kuźnia Raciborska
		Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”	Koniec roku 2027 r. oraz 2029 r.	Gmina Kuźnia Raciborska
	Cel szczegółowy 1.4 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie	Opracowanie brakujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		w ochronę dziedzictwa kulturowego		
		Realizacja zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony przestrzennych układów ruralistycznych i ochrony ekspozycji krajobrazu	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska
		Ścisła współpraca z samorządami lokalnymi w zakresie ochrony Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, w szczególności z gminami sąsiednimi: Nędza, Rybnik, Lyski, Pilchowice i Sońnicowice	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska, gminy leżące na terenie PK
		Inwentaryzacja zabytkowych alei i szpalerów drzew	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska, właściciele
		Zachowanie najcenniejszych kompozycji i dekoracji ścian szczytowych (pierwotny układ otworów okiennych, niewielkie kapliczki, inicjały właścicieli itp.), zachowanie detalu architektonicznego przy remontach elewacji budynków, wtórne wykorzystanie detalu	Sukcesywnie	właściciele obiektów zabytkowych
	Cel szczegółowy 1.5 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych	Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
CEL GŁÓWNY 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM	Cel szczegółowy 2.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego	Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom Gminy i regionu wartości historyczne Gminy	Corocznie	Gmina Kuźnia Raciborska
	Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych	Aktualizacja witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej Gminy	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska
		Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska
	Cel szczegółowy 2.3 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego	Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Szkolenia pracowników Urzędu Miejskiego w zakresie ochrony zabytków oraz pozyskiwania środków finansowych, sporządzania wniosków na remonty i prace konserwatorskie przy zabytkach oraz ich i promocję	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska
		Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Kuźnia Raciborska
		Opracowanie produktu turystycznego Gminy, np. związanego z dziedzictwem zakonu cysterskiego na Śląsku	W miarę możliwości finansowych	Gmina Kuźnia Raciborska
		Rozwój infrastruktury turystycznej gminy	W miarę możliwości finansowych	Gmina Kuźnia Raciborska, mieszkańcy, przedsiębiorcy, inne podmioty

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki nad Zabytkami dla Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Burmistrz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

Przykładowe mierniki realizacji Programu przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 5. Przykładowe mierniki realizacji Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029		
Lp.	Miernik realizacji PONZ	Oczekiwany trend
1.	poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami	Wzrost
2.	wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom	Wzrost
3.	liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych	Wzrost
4.	liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego, stolarek itp.)	Wzrost
5.	liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy	Wzrost
6.	liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych	Wzrost
7.	liczba opracowanych/wydanych wydawnictw/aplikacji mobilnych/stron www. (w tym folderów promocyjnych, przewodników, albumów, materiałów pokonferencyjnych etc.)	Wzrost
8.	liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej	Wzrost
9.	Liczba opracowanych i zaktualizowanych dokumentów strategicznych uwzględniających kwestię ochrony dziedzictwa kulturowego	Wzrost

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292, ze zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy

zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzenia przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczone są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska w latach 2026-2029 przedstawiono w poniższej tabeli. Zaznaczyć należy, iż są to wybrane źródła możliwości pozyskania dofinansowania.

Tabela 6. Wybór możliwości pozyskania dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	– Ochrona zabytków

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. – Ochrona zabytków archeologicznych Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury,

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą. – Kultura Ludowa i tradycyjna Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą: kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Wspieranie działań muzealnych Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej. – Kultura dostępna Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno-mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.
Śląski Wojewódzki Konservator Zabytków	Środki Konservatora Zabytków przeznaczone są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa śląskiego. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej: wkz.katowice.pl
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowejw szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych	Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.
Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027	Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystykiw rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kuźnia Raciborska na lata 2026-2029*, gmina w miarę możliwości finansowych przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

Aneks nr 1 – Wykaz zabytków nieruchomych

Nr	Miejscowość	Adres	Rodzaj	Uwagi
1.	Budziska	ul. Wolności/ul. Szkolna	kaplica św. Jana Nepomucena	
2.	Jankowice	ul. Leśna 27	leśniczówka z zab. gospodarczymi	
3.	Jankowice	ul. Wiejska/ ul. Raciborska	kaplica św. Izydora Oracza	
4.	Kuźnia Raciborska	ul. Kościelna	kapliczka św. Jana Nepomucena	nr rej. zab. A/1656/97
5.	Kuźnia Raciborska	ul. Kościelna	kościół par. pw. św. Marii Magdaleny	
6.	Kuźnia Raciborska	ul. Kościelna	cmentarz przy kościele par.	
7.	Kuźnia Raciborska	ul. Kościelna	obelisk-pomnik mieszkańców Kuźni Rac. poległych w I wojnie światowej	
8.	Kuźnia Raciborska	ul. Kościelna/ ul. Strażacka	krzyż	
9.	Kuźnia Raciborska	ul. Kościelna 14	plebania	
10.	Kuźnia Raciborska	ul. Kozielska 4	dom, d. budynek nadleśnictwa	

Nr	Miejscowość	Adres	Rodzaj	Uwagi
11.	Kuźnia Raciborska	ul. Powstańców 5	willa	
12.	Kuźnia Raciborska	ul. Powstańców 9	willa, budynek poczty	
13.	Kuźnia Raciborska	Plac Mickiewicza, przy nr 7	figura św. Jana Nepomucena	
14.	Kuźnia Raciborska	Plac Mickiewicza 12	kamienica	
15.	Kuźnia Raciborska	Plac Mickiewicza 14	kamienica	
16.	Kuźnia Raciborska	ul. Słowackiego 35	krzyż kamienny	
17.	Kuźnia Raciborska	ul. Topolowa	cmentarz parafialny z nagrobkami z XIX w.	
18.	Kuźnia Raciborska	ul. Topolowa	krzyż kamienny, na cmentarzu par.	
19.	Kuźnia Raciborska	ul. Topolowa	kaplica cmentarna na cmentarzu par.	
20.	Ruda Kozielska	ul. Raciborska, obok nr 53	kaplica św. Urbana	
21.	Ruda Kozielska	ul. Wiejska 36	leśniczówka „Krasiejów”	Jankowice
22.	Ruda Kozielska	ul. Wildek 34c	leśniczówka	
23.	Rudy	ul. Cegielska/ ul. Brzozowa	kapliczka kubaturowa	
24.	Rudy	ul. Cegielska/ ul. Rybnicka	krzyż kamienny	
25.	Rudy	ul. Cysterska	figura św. Jana Nepomucena	
26.	Rudy	ul. Cysterska	park krajobrazowy w zespole pałacowo - klasztornym	nr rej. zab. A.1425/91
27.	Rudy	w zespole parkowym	kapliczka kubaturowa NMP	
28.	Rudy	ul. Cysterska 1	bazylika pw. Wniebowzięcia NMP	nr rej. zab. A/1644/97
29.	Rudy	ul. Cysterska 1	plebania	

Nr	Miejscowość	Adres	Rodzaj	Uwagi
30.	Rudy	ul. Cysterka 4	zespół pałacowo-klasztorny	nr rej. zab. A/1425/91
31.	Rudy	ul. Gliwicka/ul. Dworcowa	kościół cmentarny pw. św. Marii Magdaleny	nr rej. zab. A/341/11
32.	Rudy	ul. Gliwicka/ul. Dworcowa	cmentarz parafialny	
33.	Rudy	ul. Kolonia Renerowska 22	krzyż kamienny	
34.	Rudy	ul. Kozielska, przy nr 13	krzyż kamienny	
35.	Rudy	ul. Kozielska 18a-18d	czworak, d. Privatschule	
36.	Rudy	ul. Paproć 3	budynek dworca	
37.	Rudy	ul. Paproć 3	budynek gospodarczy przy dworcu	
38.	Rudy	ul. Polna/ ul. Świętojańska	figura św. Jana Nepomucena	
39.	Rudy	ul. Raciborska 10	szpital siostr św. Franciszka, tzw. Szpital Rogera	nr rej. zab. A/1425/91
40.	Rudy	ul. Raciborska 19	budynek dawnej poczty cesarskiej	
41.	Rudy	ul. Rogera/ ul. Kozielska/ ul. Raciborska	kolumna z figurą NMP i misą fontanny	nr rej. zab. B/178/10
42.	Rudy	ul. Rogera	Domek Ogrodnika	
43.	Rudy	ul. Rogera 1b	dom	
44.	Rudy	ul. Rogera 1e	Dom Odźwiernego - stróżówka	
45.	Rudy	ul. Rogera 17	krzyż kamienny	
46.	Rudy	ul. Rybnicka	krzyż kamienny	
47.	Rudy	ul. Szkolna 1	budynek dworca w zespole stacyjnym kolejki wąskotorowej	nr rej. zab. A/1476/92

Nr	Miejscowość	Adres	Rodzaj	Uwagi
48.	Rudy	ul. Szkolna	budynek lokomotywowni, kuźni, warsztatów i wagonowni	nr rej. zab. A/1476/92
49.	Rudy	ul. Szkolna	budynek warsztatów w zespole stacyjnym kolejki wąskotorowej	nr rej. zab. A/1476/92
50.	Rudy	ul. Szkolna	budynek szatni i dyspozytorni w zespole stacyjnym kolejki wąskotorowej	nr rej. zab. A/1476/92
51.	Rudy		torowisko w zespole linii kolejki wąskotorowej	nr rej. zab. A/1476/92
52.	Rudy	42,354,20 km	most stalowy na rzece Ruda w zespole linii kolejki wąskotorowej	nr rej. zab. A/1476/92
53.	Rudy	43,377,90 km	przepust w zespole linii kolejki wąskotorowej	nr rej. zab. A/1476/92
54.	Rudy	40,4695,70 km	przepust w zespole linii kolejki wąskotorowej	nr rej. zab. A/1476/92
55.	Rudy	Ul. Kozielska 2	Dom mieszkalny	
56.	Rudy	ul. Rogera 6	Dom mieszkalny	
57.	Rudy	ul. Rogera 9	Dom mieszkalny	
58.	Rudy	ul. Rogera 14	Dom mieszkalny	
59.	Rudy	ul. Jana III Sobieskiego 5	Dom mieszkalny	
60.	Rudy	ul. Jana III Sobieskiego 32	Dom mieszkalny	
61.	Turze	ul. Kościelna	kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	
62.	Turze	ul. Kościelna/ul. Raciborska	kaplica kubaturowa	
63.	Turze	ul. Kościelna	cmentarz parafialny	
64.	Turze	Ul. Raciborska 56	Budynek mieszkalny w zespole młyna wodnego	

Aneks nr 2 – Wykaz stanowisk archeologicznych

Nr	Miejscowość (Solectwo)	Nr stan. w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura
Obszar nr AZP: 99-40					
1	Ruda	1	127	śląd osadnictwa (siekiryka kamienna)	neolit
2	Ruda	2	128	punkt osadniczy	neolit lub mezolit
3	Ruda	3	129	punkt osadniczy	neolit lub mezolit
4	Ruda	4	130	śląd osadnictwa	neolit
5	Ruda	5	131	śląd osadnictwa	XIII w.
6	Ruda	6	132	osada?	neolit
7	Ruda	7	133	śląd osadnictwa	neolit
8	Ruda	8	134	osada?	XIV – XV w.
9	Ruda	9	135	śląd osadnictwa	epoka kamienia
10	Ruda	10	136	punkt osadniczy	mezolit, neolit
11	Ruda	11	137	śląd osadnictwa	neolit
12	Budziska	1	138	śląd osadnictwa	neolit, k. tardenuska
				cmentarzysko	1000–800 r. p.n.e., k. łużycka
				śląd osadnictwa	neolit, k. ceramiki sznurowej
				osada?	neolit
				osada	średniowiecze
				śląd osadnictwa	nowożytność
13	Budziska	2	139	śląd osadnictwa	mezolit?
				osada	neolit
				punkt osadniczy	okres lateński
				punkt osadniczy	OWR/k. przeworska
				punkt osadniczy	XI w.
14	Budziska	3	140	śląd osadnictwa	neolit
15	Budziska	4	141	śląd osadnictwa	neolit
16	Budziska	5	142	osada	późny OWR/k. przeworska
17	Budziska	6	143	śląd osadnictwa	mezolit
				osada	neolit/k. pucharów lejkwatych
				śląd osadnictwa	średniowiecze
18	Budziska	7	144	punkt osadniczy	neolit

Nr	Miejscowość (Solectwo)	Nr stan. w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura
19	Budziska	8	145	śląd osadnictwa	epoka kamienia
				śląd osadnictwa	neolit/k. ceramiki sznurowej
				osada	średniowiecze
				śląd osadnictwa	nowożytność
20	Budziska	9	146	śląd osadnictwa	paleolit/k. solutrejska
21	Budziska	10	147	śląd osadnictwa	neolit/k. tardenuska
				Punkt osadniczy	neolit
				osada	średniowiecze
22	Budziska	11	148	Osada	neolit
23	Budziska	12	149	punkt osadniczy	neolit/k. pucharów lejkowatych
				śląd osadnictwa	pradzieje
				punkt osadniczy	nowożytność
24	Kuźnia Raciborska	1	150	Punkt osadniczy	neolit
25	Siedliska	1	151	śląd osadnictwa	VI (?) – VIII w.
				punkt osadniczy	X–XII (?), w.
26	Siedliska	2	152	osada	faza C1-C2/ k. przeworska
				punkt osadniczy	XIV-XV w.
27	Siedliska	3	153	śląd osadnictwa	neolit
				osada	faza C1-C2/ k. przeworska
28	Turze	1	154	śląd osadnictwa	schyłkowy paleolit/ k. magdaleńska
				punkt osadniczy	mezolit
				punkt osadniczy	neolit
29	Turze	2	155	śląd osadnictwa	neolit
30	Turze	3	156	punkt osadniczy	neolit
				śląd osadnictwa	III w./ k. przeworska
				osada	XI w.
31	Turze	4	157	śląd osadnictwa	neolit
32	Turze	5	158	punkt osadniczy	epoka brązu/ k. łużycka
33	Turze	6	159	osada (?)	neolit/ k. pucharów lejkowatych
34	Turze	7	160	śląd osadnictwa	neolit

Obszar nr AZP: 99-41

Nr	Miejscowość (Solectwo)	Nr stan. w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura
35	Kuźnia Raciborska	1	1	nieokreślony	okres wpływów rzymskich/ k. przeworska
36	Kuźnia Raciborska	2	2	nieokreślony	pradzieje, epoka kamienia
37	Kuźnia Raciborska	3	3	śląd osadniczy	okres wpływów rzymskich/ k. przeworska
38	Kuźnia Raciborska	4	4	nieokreślony	neolit
39	Kuźnia Raciborska	5	5	nieokreślony	późny okres lateński
40	Kuźnia Raciborska	6	6	cmentarzysko ciałopalne	?
41	Kuźnia Raciborska	7	7	nieokreślony	wczesne średniowiecze do czasów nowożytnych
42	Kuźnia Raciborska	8	8	nieokreślony	młodszy brąz/ k. łużycka
43	Ruda Kozielska	1	9	nieokreślony	okres wpływów rzymskich
Obszar nr AZP: 99-42					
44	Rudy	1	1	osada	wczesne średniowiecze XII/XIII
45	Rudy	2	2	osada	wczesne średniowiecze XII/XIII
46	Rudy	3	3	obozowisko	mezolit/ k. tardenuaska
47	Rudy	4	4	śląd osadnictwa	neolit
48	Rudy	5	5	śląd osadnictwa	neolit
49	Rudy	6	6	śląd osadnictwa	neolit/ k. pucharów lejkowatych
50	Rudy	7	7	śląd osadnictwa	mezolit
51	Rudy	8	8	śląd osadnictwa	paleolit
52	Rudy	9	9	śląd osadnictwa	neolit
53	Rudy	10	10	śląd osadnictwa	neolit
54	Rudy	11	11	śląd osadnictwa	neolit
55	Rudy	12	12	śląd osadnictwa	IV-V okres epoki brązu/ k. łużycka
56	Rudy	13	17	śląd osadnictwa	późne średniowiecze, XIV w.
57	Rudy	14	18	śląd osadnictwa	późne średniowiecze, XIV w.
				osada	okres nowożytny

Nr	Miejscowość (Solectwo)	Nr stan. w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Rodzaj stanowiska	Chronologia/Kultura
58	Rudy	15	19	śląd osadnictwa	młodszy okres rzymski/ k. przeworska
				osada	późne średniowiecze i nowożytność – XV/XVI w.
59	Ruda Kozielska	1	13	śląd osadnictwa	neolit/ k. pucharów lejkowatych
60	Ruda Kozielska	2	14	śląd osadnictwa	górnny paleolit (?)
				śląd osadnictwa	pradzieje (?)
61	Ruda Kozielska	3	15	śląd osadnictwa	pradzieje
				śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze, XII/XIII
				śląd osadnictwa	późne średniowiecze, XIV/XV w.
62	Ruda Kozielska	4	16	śląd osadnictwa	średniowiecze, XIII w.
Obszar nr AZP: 100-41					
63	Jankowice	3	1	śląd osadniczy	faza C/ k. przeworska
64	Jankowice	2	3	nieokreślone	neolit
65	Jankowice	1	2	nieokreślone	mezolit
66	Jankowice	4	4	nieokreślone	mezolit
67	Jankowice	5	5	nieokreślone	neolit
68	Jankowice	6	6	nieokreślone	?
69	Jankowice	7	7	nieokreślone	pradzieje
70	Jankowice	8	8	nieokreślone	wczesne średniowiecze
				skarb	XIV – XV w.
Obszar nr AZP: 100-42					
71	Kolonia Renerowska	1	1	skarb (25 monet)	XIII-XIV w.
72	Rudy	16	7	śląd osadnictwa	okres rzymski/ k. przeworska
				śląd osadnictwa	późne średniowiecze, XIV/XV w.
73	Rudy	17	8	osada	okres rzymski/ k. przeworska

Spis tabel

TABELA 1. KRZYŻE PRZYDROŻNE NA TERENIE GMINY KUŹNIA RACIBORSKA (ZGODNIE Z GMINNĄ EWIDENCJĄ ZABYTEKÓW	37
TABELA 2. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW W GMINIE KUŹNIA RACIBORSKA	44
TABELA 3. WYKAZ ZABYTEKÓW RUCHOMYCH Z TERENU GMINY KUŹNIA RACIBORSKA	47
TABELA 4. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PRZEWDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI DLA GMINY KUŹNIA RACIBORSKA NA LATA 2026-2029	57
TABELA 5. PRZYKŁADOWE MIERNIKI REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI DLA GMINY KUŹNIA RACIBORSKA NA LATA 2026-2029	65
TABELA 6. WYBÓR MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTEKAMI GMINY KUŹNIA RACIBORSKA NA LATA 2026-2029	66

Spis rysunków

RYSUNEK 1. WZÓR ZNAKU INFORMACYJNEGO UMIESZCZONEGO NA ZABYTEKACH NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW	7
RYSUNEK 2. LOGO POMNIKA HISTORII	9
RYSUNEK 3. PODZIAŁ TERYTORIALNY GMINY KUŹNIA RACIBORSKA	25

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA BAZYLIKĘ PW. WNIĘBOWZIĘCIA NMP	31
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KLASZTOR W RUDACH.....	32
FOTOGRAFIA 3. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MARII MAGDALENY	33
FOTOGRAFIA 4. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA.....	33
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA BUDYNEK SZPITALA W RUDACH	34
FOTOGRAFIA 6. WIDOK NA LEŚNICZÓWKĘ KRASIEJÓW	35
FOTOGRAFIA 7. KRZYŻE PRZYDROŻNE, OD LEWEJ: RUDY, UL. CEGIELSKA/RYBNICKA, RUDY, UL. KOLONIA RENEROWSKA 22, KUŹNIA RACIBORSKA, UL. SŁOWACKIEGO 35	38
FOTOGRAFIA 8. KAPLICZKA ŚW. JANA NEPOMUCENA W KUŹNI RACIBORSKIEJ	38
FOTOGRAFIA 9. WIDOK NA CMĘTARZ W KUŹNI RACIBORSKIEJ	39
FOTOGRAFIA 10. WIDOK NA BRAMĘ CMĘTARZA W KUŹNI RACIBORSKIEJ	39
FOTOGRAFIA 11. WIDOK NA CMĘTARZ W MIEJSCOWOŚCI TURZE	40
FOTOGRAFIA 12. WIDOK NA CMĘTARZ W MIEJSCOWOŚCI RUDY	40
FOTOGRAFIA 13. WIDOK NA BUDYNEK DWORCA W RUDACH	41
FOTOGRAFIA 14. WIDOK NA UKŁAD TOROWY, MOST STALOWY NA RZECIE RUDA.....	42
FOTOGRAFIA 15. REPREZENTACYJNA WILLA PRZY UL. POWSTAŃCÓW 9 W KUŹNI RACIBORSKIEJ	42